

Vlaanderen
verbeelding werkt

Vlaamse Innovatie- en Industriestrategie voor Veiligheid en Defensie (VISD)

Flemish Innovation and Industry Strategy for Security and Defence (FISD)

Een langetermijnstrategie en- stimulans ter bevordering van de Vlaamse defensiegerelateerde
technologische en industriële basis

December 2025

DEPARTEMENT
WERK, ECONOMIE
WETENSCHAP, INNOVATIE &
SOCIALE ECONOMIE

COLOFON

Samenstelling

Vlaamse overheid

Departement Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie & Sociale Economie

Koning Albert II-laan 15 bus 380

1012 BRUSSEL

02 553 42 56

info.wewis@vlaanderen.be

departementwewis.be

Auteur

Paris Van Paesschen

Verantwoordelijke uitgever

Johan Hanssens

Secretaris-generaal

Overname is alleen toegestaan met bronvermelding. Het Departement WEWIS aanvaardt geen aansprakelijkheid voor het gebruik van de in dit rapport opgenomen informatie.

Uitgave

december 2025

depotnummer D/2025/3241/440

Inhoud

Managementsamenvatting	4
Lijst met figuren.....	6
Lijst met afkortingen.....	7
1 Inleiding	8
2 Strategisch kader.....	9
2.1 Visie, missie en strategie.....	9
2.2 Strategische doelstellingen	10
3 Strategische focus: Vlaamse sterktes en Europese noden	12
3.1 Eigenschappen van het Vlaams industrieel weefsel	12
3.1.1 Bedrijven en industriële structuur	12
3.1.2 Kennisinstellingen en onderzoekscentra	12
3.1.3 Clusters, netwerken en collectieve centra	12
3.1.4 Sterktes, uitdagingen en opportuniteiten.....	12
3.2 Vlaamse sterktes bepalen.....	13
3.3 Veiligheids- en defensienoden: capability pull als oriëntatiepunt.....	13
3.4 Domeinselectie via push-pull-benadering	14
3.4.1 Verdere verfijning	16
4 Essentiële bouwstenen voor de implementatie	18
4.1 Programma vertrekkend van oriëntatieroadmaps.....	19
4.1.1 Opbouw oriëntatieroadmaps.....	21
4.2 Projectwerking gericht op de oriëntatieroadmaps.....	22
4.2.1 Projectgeneratie op basis van oriëntatieroadmaps	22
4.2.2 VISD-Flagships.....	23
4.3 Ondersteuninginstrumenten en -diensten	23
4.3.1 Ondersteuning productontwikkelingscyclus.....	24
4.3.2 VISD-instrumentarium: Vlaamse middelen en instrumenten voor veiligheid en defensie 26	
4.3.3 Vlaams, federaal, Europees en NAVO-instrumentarium	28
4.4 Vlaams Netwerk voor <i>Dual Use</i> Infrastructuur.....	29
4.5 Communicatie en events	30

4.5.1	Defence Innovation Flanders Days (DIF-Days)	31
4.5.2	VISD-website	31
5	Governance	32
6	Middelen	36
7	Monitoring & Evaluatie	38
7.1	Voortgangscntrole.....	38
7.2	Tussentijdse evaluatie	39
7.3	Eindevaluatie.....	39
Bijlagen	41	
	Bijlage 1 – Consultatie VISD.....	41
	Bijlage 2 – Vlaams instrumentarium voor veiligheids- en defensie-innovatie en -industrie	42
	Bijlage 3 – Verantwoordelijkheden VISD-management	46

Managementsamenvatting

De **Vlaamse Innovatie- en Industriestrategie voor Veiligheid & Defensie (VISD)** is ontwikkeld als antwoord op de ingrijpende veranderingen in de internationale veiligheidssituatie, de technologische versnelling en de groeiende nood aan strategische autonomie. Vlaanderen zet met VISD in op **een langetermijnstrategie en impuls die de Vlaamse defensiegerelateerde technologische en industriële basis versterkt en ondersteunt**, en zo vanuit de eigen bevoegdheden bijdraagt aan onze defensiegereedheid en die van de Europese Unie en de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie.

De strategie is gestoeld op drie pijlers conform het eerder gepubliceerde Vlaams Defensieplan: (1) investeren in defensie-industrie, (2) stimuleren van onderzoek, ontwikkeling en innovatie (O&O&I), en (3) begeleiden van bedrijven. Door samenwerking te stimuleren en de juiste **mix van subsidies, investeringen en een flankerend beleid, bouwen we een robuust ecosysteem uit dat aansluit op federale, Europese en NAVO-initiatieven en capaciteitsnoden** zoals DIRS, het Europees Defensiefonds, DEFRA, DIANA en het NAVO-Innovatiefonds.

De strategische doelstellingen van VISD zijn:

- **Het versterken van de Vlaamse industriële defensiecapaciteiten en positie in de Europese defensiewaardeketen.**
- **Het verhogen van de innovatiecapaciteit binnen de Vlaamse veiligheids- en defensiebasis.**
- **Het stimuleren van economische groei, productiviteit en competitiviteit van Vlaanderen in veiligheid en defensie.**

Binnen VISD wordt er expliciet ingezet op strategische domeinen waar Vlaanderen reeds een sterke (civiele en dual use) basis heeft en waar grote defensienoden bestaan op verschillende niveaus. Deze strategische domeinen zijn de volgende:

- **Maritiem**
- **Luchtvaart en (Counter-)Unmanned Aircraft Systems**
- **Ruimtevaart**
- **Artificiële Intelligentie (AI)**
- **Cybersecurity**
- **Biotechnologie**
- **Autonome systemen**
- **Energie, Omgeving en Geo-intelligentie**

Door deze domeinen te koppelen aan capaciteitsbehoeften kan Vlaanderen gericht inspelen op technologische en industriële uitdagingen die essentieel zijn voor de toekomstige veiligheid en defensie. De selectie van deze domeinen gebeurde op basis van een grondige analyse van Vlaamse sterktes en internationale noden, zodat investeringen en beleidsinspanningen maximaal bijdragen aan impactvolle innovatie, economische groei en een versterkte positie in internationale defensiewaardeketens. Deze gerichte focus vergroot de kans op **aansluiting bij federale, Europese en NAVO-financieringsstromen en versterkt de rol van Vlaanderen als betrouwbare partner in defensie-innovatie en industriële samenwerking**. Door de focus te aligneren met programma's zoals het Europees Defensiefonds en DIRS, wordt een hefboomeffect gecreëerd: **elke euro Vlaamse steun vergroot de kans op bijkomende Europese middelen en internationale samenwerkingen**.

De implementatie van VISD gebeurt via een omvattende aanpak, waarbij defensie-innovatie en industriële defensiecapaciteiten worden gestimuleerd via ecosysteemwerking. Voor elk geïdentificeerd strategisch domein zijn **oriëntatieroadmaps opgesteld. Dit zijn strategische documenten die per**

focusdomein de Vlaamse sterktes, technologische kansen en relevante defensienoden in kaart brengen. Een oriëntatieroadmap fungeert als kompas voor alle betrokken actoren: ze biedt richting, prioriteert innovatie en samenwerking, en maakt duidelijk waar Vlaanderen aan kan bijdragen. Oriëntatieroadmaps vormen de basis voor projectontwikkeling, investeringsbeslissingen en het positioneren van Vlaamse spelers in federale, Europese en NAVO-programma's. Door deze aanpak ontstaan gedragen, toekomstgerichte ecosystemen die snel kunnen inspelen op nieuwe defensie-uitdagingen.

Met de oriëntatieroadmaps als kompas, ondersteunen we via het Vlaamse instrumentarium de volledige productontwikkelingscyclus, van nodenidentificatie tot productlancering. Instrumenten van WEWIS, VLAIO, FIT, PMV, LRM, FWO, NCP Flanders en E.E.N. zijn toegankelijk voor defensie- en veiligheidsprojecten. Het Vlaams Defensiefonds biedt kapitaal aan bedrijven die actief zijn in alle domeinen van VISD. Het Fonds Strategisch Defensiegerelateerd Basisonderzoek stimuleert onderzoeksprojecten die bijdragen aan de Vlaamse defensiecapaciteiten. Flagshipprojecten krijgen bijzondere aandacht en dienen als voorbeeld en model voor toekomstige initiatieven.

VISD is een dynamisch en toekomstgericht programma dat Vlaanderen positioneert als relevante speler in het defensiedomein, met een sterke focus op technologische innovatie, industriële slagkracht en internationale samenwerking. Het programma biedt een robuust kader voor de uitbouw van een impactvolle Vlaamse defensiebasis, en vormt een hefboom voor een economische en industriële transformatie in een geopolitiek uitdagende context.

Lijst met figuren

Figuur 1: Strategische doelstellingen	10
Figuur 2: VISD-focusdomeinen	15
Figuur 3: Conceptuele taxonomie-indeling	17
Figuur 4: Illustratieve taxonomie-indeling.....	17
Figuur 5: Bouwstenen ecosysteemwerking.....	19
Figuur 6: Oriëntatieroadmaps en interdomeinwerking. Verticaal = TOP; horizontaal = TED	21
Figuur 7: Vlaams steuninstrumentarium.....	25
Figuur 8: Instrumentarium	28
Figuur 9: Infrastructuurnoden binnen innovatiefunnel	29
Figuur 10: Governance VISD.....	32
Figuur 11: Organigram VISD-management.....	34
Figuur 12: Meerjarenbegroting 2025 - 2029	36
Figuur 13: Illustratieve KPI's	39
Figuur 14: Oriëntatieroadmap-leads	41

Lijst met afkortingen

Afkorting	Voluit
AI	Artificiële Intelligentie
BEPIDS	<i>Belgian Economic Potential in the Industry of Defence and Security</i>
CapTechs	<i>Capability Technology Areas</i> (van het Europees Defensieagentschap)
(C)-UAV	<i>Counter-Unmanned Aircraft Systems</i>
DEFRA	<i>Defence-related Research Action</i>
DIF-Days	<i>Defence Innovation Flanders Days</i>
DIRS	<i>Defence, Industry and Research Strategy</i>
DIANA	<i>Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic</i> (NAVO)
EDA	<i>European Defence Agency</i> (Europees Defensieagentschap)
EDF	<i>European Defence Fund</i> (Europees Defensiefonds)
E.E.N.	<i>Enterprise Europe Network</i>
EIB	Europese Investeringsbank
ESAC	Ethisch en Strategisch Adviescomité
EU	Europese Unie
FIT	<i>Flanders Investment & Trade</i>
FO	Fundamenteel Onderzoek
FRIS	<i>Flanders Research Information Space</i>
FSDB	Fonds Strategisch Defensiegerelateerd Basisonderzoek
FWO	Fonds Wetenschappelijk Onderzoek
HEDI	<i>Hub for EU Defence Innovation</i>
ICON	Interdisciplinair Coöperatief Onderzoek (VLAIO-instrument)
imec	Interuniversitair Micro-Elektronica Centrum
ISS	Innovatieve Starterssteun
KMS	Koninklijke Militaire School
LRM	Limburgse Reconversiemaatschappij
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NCP Flanders	<i>National Contact Point Flanders</i>
O&O&I	Onderzoek, Ontwikkeling & Innovatie
O&O&I&I	Onderzoek, Ontwikkeling, Innovatie & Industrialisatie
OEM	<i>Original Equipment Manufacturer</i>
PMV	Participatiemaatschappij Vlaanderen
SBO	Strategisch Basisonderzoek
SOC	Strategisch Onderzoekscentrum
TED	Technologiedomein
TOP	Toepassingsdomein
TRL	<i>Technology Readiness Level</i>
UAV	<i>Unmanned Aerial Vehicle</i>
UUV	<i>Unmanned Underwater Vehicle</i>
USV	<i>Unmanned Surface Vehicle</i>
VARIO	Vlaamse Adviesraad voor Innoveren & Ondernemen
VIB	Vlaams Instituut voor Biotechnologie
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VLHORA	Vlaamse Hogescholenraad
VLIZ	Vlaams Instituut voor de Zee
VISD	Vlaamse Innovatie- en Industriestrategie voor veiligheid & Defensie
VKI	<i>von Karman Institute for Fluid Dynamics</i>
VLAIO	Vlaams Agentschap Innoveren & Ondernemen

1 Inleiding

De internationale veiligheidssituatie is de afgelopen jaren ingrijpend veranderd. Geopolitieke instabiliteit, technologische versnelling en de nood aan strategische autonomie maken van veiligheid en defensie topprioriteiten op alle beleidsniveaus. Vlaanderen erkent deze urgentie en zet via **VISD in op een langetermijnstrategie en -impuls die bijdraagt aan een sterke Vlaamse industriële en technologische defensiebasis die bijdraagt aan de essentiële defensiegereedheid van België, de Europese Unie (EU) en de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO).**

Inzetten op veiligheid en defensie kadert binnen het Vlaams Regeerakkoord en de productiviteits- en competitiviteitsagenda van de Vlaamse Regering. VISD investeert in defensiegerelateerde technologieën en ecosystemische samenwerking, waarbij niet alleen veiligheids- en defensietoepassingen versterkt worden, maar ook de productiviteit en competitiviteit van het Vlaanderen. VISD is daarmee een hefboom voor economische en industriële transformatie in geopolitiek uitdagende tijden.

Met de goedkeuring van het Vlaamse Defensieplan in april 2025 werd een eerste belangrijke stap gezet. VISD bouwt hierop voort en steunt op drie pijlers: **(1) investeren in defensie-industrie, (2) stimuleren van onderzoek, ontwikkeling en innovatie (O&O&I), en (3) begeleiden van bedrijven.** De strategie biedt een overkoepelende visie en aanpak voor de uitbouw van een impactvolle Vlaamse defensiebasis.

Vlaanderen beschikt over (hoogtechnologische) spelers met sterke dual-use capaciteiten. VISD zet in op de (door)ontwikkeling, ondersteuning en versterking van Vlaamse sterktes en hun ecosystemen gericht op een sterke defensiegerelateerde Vlaamse technologische en industriële basis die mee een antwoord biedt op veiligheids- en defensienoden op verschillende niveaus. Zo positioneert het zich binnen Europese en internationale veiligheids- en defensiewaardeketens, en stimuleert het tegelijk economische groei, productiviteit en innovatie.

De aanpak is erop gericht om Vlaamse sterktes te bundelen en te vertalen naar concrete oplossingen voor actuele en toekomstige defensienoden. De werking van het ecosysteem steunt op verschillende essentiële bouwstenen. Een kritische massa van actoren en expertise vormt de basis voor samenwerking en innovatie. Een overkoepelend programma zorgt voor richting en samenhang, terwijl projecten zorgen voor tastbare resultaten en kennisdeling. Ondersteuningsinstrumenten, zoals financiële en organisatorische steun, verlagen drempels voor deelname. Hoogwaardige O&I-infrastructuur maakt het mogelijk om technologieën te ontwikkelen en te testen. Events en gerichte communicatie versterken het netwerk en vergroten de zichtbaarheid. Tot slot waarborgt een duidelijke governance-structuur de coördinatie, transparantie en strategische besluitvorming, zodat het ecosysteem efficiënt en doelgericht kan functioneren.

Met VISD positioneert Vlaanderen zich als relevante speler in het defensiedomein. We versterken onze rol als technologie- en kennisleverancier, nemen het voortouw in strategische domeinen en dragen bij aan een sterke defensie, gestoeld op industriële slagkracht en continue innovatie.

2 Strategisch kader

2.1 Visie, missie en strategie

VISIE

Vlaanderen wil een internationaal toonaangevende regio zijn binnen de Europese veiligheids- en defensie-waardeketen als leider en partner.

Vlaanderen ambieert een leidende rol binnen de Europese veiligheids- en defensie-waardeketen. Als innovatieve regio wil Vlaanderen internationaal erkend worden als betrouwbare partner en koploper in technologische ontwikkeling, strategische samenwerking en duurzame oplossingen. Deze ambitie weerspiegelt de kracht van Vlaamse kennisinstellingen, bedrijven en beleidsmakers om samen te bouwen aan een veiligere toekomst voor Europa en daarbuiten.

MISSIE

VISD streeft naar de **(door)ontwikkeling, versterking en ondersteuning van een impactvolle Vlaamse technologische en industriële defensiebasis in een Europese en internationale waardeketen.**

- **Doorontwikkeling:** Vlaanderen bouwt voort op zijn positie als toonaangevende O&O&I-regio in diverse civiele domeinen, waarbij dual-use technologieën worden ingezet voor defensie-uitdagingen. Bestaande Vlaamse actoren actief in de defensiesector groeien mee.
- **Versterking:** Via gerichte middelen en structuren, onder meer binnen VISD, wordt een Vlaamse technologische en industriële defensiebasis verder uitgebouwd en versterkt.
- **Ondersteuning:** Het Vlaamse instrumentarium en diensten worden actief gericht op de ondersteuning van de Vlaamse industrie en kennisinstellingen, met het oog op de versterking van een technologisch en industrieel defensiepotentieel. Daarnaast is de toeleiding naar, en het strategisch gebruik van, federale en Europese instrumenten een essentieel onderdeel van deze ondersteuning.

DOEL

Door het Vlaamse industriële en kennisweefsel actief uit te bouwen en te positioneren in de Europese veiligheids- en defensiewaardeketen, beoogt VISD een duurzame en strategische verankering van de veiligheids- en defensiesector in Vlaanderen.

Om de bovenstaande visie te realiseren en de missie daartoe te vervolmaken, zetten we in op een toekomstgerichte strategie die deelname aan federale, Europese en internationale veiligheids- en defensie-initiatieven maximaal stimuleert en faciliteert. Vlaanderen streeft ernaar een voortrekkersrol op te nemen in defensie-innovatie en -industrie.

De **uitgangspunten** hiervoor zijn:

1. We koppelen Vlaamse sterktes aan Europese en federale capaciteitsnoden;
2. We ondersteunen onze keuzes met een gerichte inzet van Vlaamse middelen en instrumenten;
3. We versterken het robuust Vlaams ecosysteem waarin overheid, industrie en kennisinstellingen structureel samenwerken rond onderzoek, ontwikkeling, innovatie en industrialisatie (O&O&I&I).

Vlaamse sterktes koppelen aan Europese en federale capaciteitsnoden

VISD vertrekt vanuit de bestaande Vlaamse technologische en industriële sterktes en stemt deze af op de capaciteitsbehoeften op federaal, Europees en internationaal niveau. Vlaanderen organiseert zich richting vraagbundeling en speelt actief in op behoeften van andere landen, *Original Equipment Manufacturers* (OEM's) en systeemintegratoren.

Gerichte inzet van Vlaamse middelen en instrumenten

Vlaanderen zet doelgericht middelen, kanalen, diensten en initiatieven in ter ondersteuning van stakeholders binnen het domein veiligheid en defensie. Dit omvat stimulansen voor onderzoek, ontwikkeling, innovatie, industrialisering en internationalisatie. Via het Vlaams instrumentarium worden hefboomen gecreëerd om Vlaamse actoren toe te leiden naar Europese en federale initiatieven en waardeketens. Vlaanderen benut daarbij ten volle de beschikbare federale, Europese en internationale ondersteuningsmechanismen, zoals de DIRS, *EU Defence Innovation Scheme* (EUDIS) *Business Accelerator*, *Hub for EU Defence Innovation* (HEDI), het Europees Defensiefonds en andere relevante ondersteuningsprogramma's.

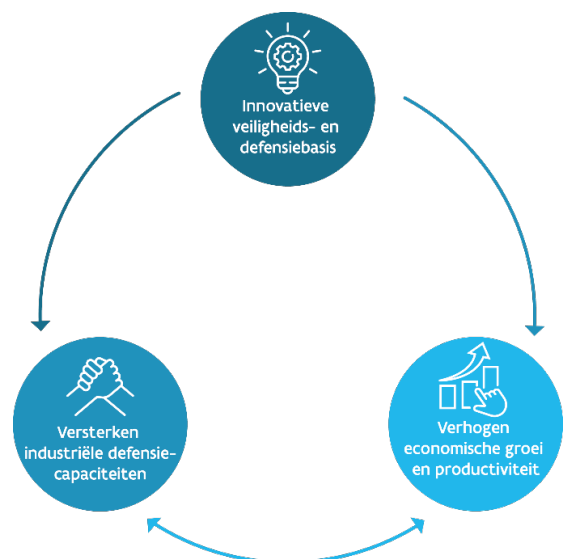
Versterking van het Vlaamse triple-helix-ecosysteem

VISD ondersteunt de uitbouw van een robuust ecosysteem waarin overheid, industrie en kennisinstellingen structureel samenwerken rond onderzoek, ontwikkeling, innovatie en industrialisering (O&O&I&I). Deze triple-helix-benadering vergroot de kans op betrokkenheid bij Europese initiatieven en waardeketens én leiderschap in defensiegerelateerde en dual-use technologieën. Dit draagt bij aan technologische innovatie, economische groei, werkgelegenheid en maatschappelijke return.

2.2 Strategische doelstellingen

De VISD strategie heeft drie bredere strategische doelstellingen die volgen op de uitgangspunten die hierboven geschetst werden.

1. **Versterken van de industriële defensiecapaciteiten:** Door middel van technologische innovatie en industriële samenwerking willen we de capaciteiten van onze defensiegerelateerde industrie versterken en bijdragen aan onze strategische autonomie. Daartoe positioneren we Vlaanderen als betrouwbare en relevante internationale partner binnen de Europese defensiewaardeketen. We voorzien daarvoor ook de nodige investeringen.

Figuur 1: Strategische doelstellingen

2. **Verhogen van de innovatiecapaciteit binnen de Vlaamse veiligheids- en defensiebasis:** We creëren een stimulerend klimaat waarin gericht geïnvesteerd wordt in het valoriseren van Vlaamse technologie en kennis. Dit gebeurt door voort te bouwen op baanbrekende innovaties voor veiligheid en defensie. De aanpak wordt ondersteund met gerichte beleidsinstrumenten, aangepaste O&I-infrastructuur, professionele begeleiding en passende randvoorwaarden.
3. **Verhogen van economische groei en productiviteit:** Door het stimuleren van innovatie en van de Vlaamse industrie worden er hefboomen ontwikkeld die bijdragen aan economische groei, werkgelegenheid en competitiviteit van Vlaanderen in veiligheid en defensie¹.

¹ Ambities die reeds werden opgenomen in het [Vlaams Regeerakkoord 2024-2029](#) en de [Vlaamse productiviteits- en competitiviteitsagenda – Visie en acties 2025](#).

3 Strategische focus: Vlaamse sterktes en Europese noden

3.1 Eigenschappen van het Vlaams industrieel weefsel

Het Vlaamse ecosysteem voor defensie en veiligheid is een hoogtechnologisch netwerk met een uitgesproken **dual-use karakter**. Het bestaat uit een breed scala aan actoren – bedrijven, kennisinstellingen, cluster- en sectororganisaties, en onderzoekscentra – die gezamenlijk bijdragen aan de ontwikkeling, toepassing en valorisatie van innovatieve technologieën voor zowel civiele als militaire doeleinden.

3.1.1 Bedrijven en industriële structuur

De Vlaamse defensiegerelateerde industrie omvat slechts een beperkt aantal pure defensiebedrijven, maar telt vooral veel **kmo's, mid-caps en start-ups** die actief zijn op civiele markten en ook **dual-use oplossingen** ontwikkelen. Defensie is voor de meeste bedrijven dus een nevenactiviteit. Ze leveren hoogtechnologisch producten en subsystemen die inzetbaar zijn in zowel civiele als militaire contexten.

Vlaanderen telt geen grote OEM's die eindproducten voor defensie leveren. Vlaamse bedrijven opereren voornamelijk als **toeleveranciers** van technologie, componenten en subsystemen in internationale waardeketens. De focus ligt op geavanceerde **nichemarkten**.

3.1.2 Kennisinstellingen en onderzoekscentra

Vlaanderen beschikt over een sterke kennisbasis met universiteiten, hogescholen, strategische onderzoekscentra (SOC's, nl. imec, VITO, Flanders Make en VIB) en gespecialiseerde instituten (zoals het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) en het *von Karman Institute for Fluid Dynamics* (VKI)). Deze instellingen zijn toonaangevend in fundamenteel en toegepast onderzoek in domeinen als nano-elektronica, digitale technologie, cleantech, biotechnologie, remote sensing, AI en cybersecurity.

Het merendeel van deze kennisinstellingen en onderzoekscentra neemt al actief deel aan nationale en Europese defensie-innovatieprogramma's zoals DEFRA en EDF, en werkt samen met bedrijven aan nieuwe technologieën en toepassingen voor veiligheid en defensie.

3.1.3 Clusters, netwerken en collectieve centra

Het ecosysteem wordt versterkt door diverse clusters en netwerken die samenwerking en innovatie stimuleren. Voorbeelden zijn Agoria-BSDI, de Blauwe Cluster, Flanders Space en FLAG. Deze structuren faciliteren toegang tot internationale projecten, valorisatie van onderzoek en integratie van Vlaamse bedrijven in Europese waardeketens.

3.1.4 Sterktes, uitdagingen en opportuniteiten

De kracht van het Vlaamse ecosysteem ligt in de combinatie van civiele en dual-use expertise, een sterke kennisbasis, innovatieve kmo's en een groeiende betrokkenheid bij Europese waardeketens. Het Vlaamse beleid ondersteunt het ecosysteem richting de Europese waardeketens via het Vlaams

instrumentarium bij **VLAIO, FIT, PMV, LRM en FWO, alsook de begeleiding vanuit NCP Flanders, Team Bedrijfstrajecten en het E.E.N.**

Tegelijkertijd is het Vlaamse ecosysteem versnipperd en telt Vlaanderen geen grote integratoren of OEM's. Historisch zijn er geen defensiewaardeketens uitgebouwd in Vlaanderen, wat enerzijds een uitdaging vormt, maar anderzijds **kansen biedt voor snelle innovatie** en voor het inspelen op specifieke niches dankzij ons hoogtechnologisch en sterk O&O-karakter.

Met de voorziene toename in investeringen in veiligheids- en defensiecapaciteit dienen zich voor Vlaamse bedrijven economische kansen aan. De **Strategische Visie Defensie 2025**² van de federale overheid en de gesprekken rond het Europese **Meerjarig Financieel Kader 2028–2034**³ wijzen alvast op nieuwe mogelijkheden die Vlaanderen ten volle moet benutten. Veel Vlaamse bedrijven zijn zich echter nog niet volledig bewust van hun potentieel in de defensiemarkt. Sommigen hebben nood aan **toegang tot defensiekennis, -netwerken en -fondsen**. De sector wordt immers gekenmerkt door een gesloten ecosysteem, complexe waardeketens en lange ontwikkelingscycli.

Daarom is het essentieel om vanuit een **innovatie- en economische bril** te bekijken hoe deze Vlaamse actoren begeleid en ondersteund kunnen worden in hun transitie naar de defensiemarkt. VISD tracht, binnen Vlaamse bevoegdheden, hierop in te spelen.

3.2 Vlaamse sterktes bepalen

Om de Vlaamse aanwezigheid in Europese waardeketens te versterken, vertrekt VISD vanuit de eigen technologische en industriële sterktes van Vlaanderen.

De selectie van Vlaamse sterktes gebeurt op basis van drie kerncriteria:

- **Kritische massa:** Er moeten voldoende actoren — uit industrie en kennisinstellingen — aanwezig zijn met relevante expertise om impactvolle projecten te realiseren.
- **Opportunities:** Er moet potentieel zijn om economische en technologische meerwaarde te creëren binnen defensiegerelateerde domeinen.
- **Leiderschapspotentieel:** Vlaanderen moet in bepaalde domeinen kunnen uitgroeien tot systeemleider of strategische kennis- en technologiepartner.

VISD vertrekt daarbij vanuit zowel civiele sterktes en dual-use expertises als bedrijven met bewezen defensie-expertise.

3.3 Veiligheids- en defensienoden: capability pull als oriëntatiepunt

Om de Vlaamse sterktes strategisch te benutten, is het cruciaal ze ook af te stemmen op concrete capaciteitsnoden binnen veiligheid en defensie. Deze noden — ook gekend als *capability pull* — vormen het richtinggevend kader voor defensie-innovatie en industriële engagementen.

De analyse van defensienoden vertrekt vanuit twee centrale vragen:

- Welke federale, Europese en internationale capaciteits- en technologienoden stellen zich op middellange en lange termijn?
- Hoe kunnen Vlaamse sterktes worden afgestemd op deze domeinen?

² <https://www.mil.be/media/ecfpqylt/strategische-visie-2025-integraal.pdf>

³ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/eu-budget-2028-2034_en

Voor deze analyse werd informatie verzameld over defensienoden via:

- Literatuurstudies en documentanalyses
- Interviews met experts van Belgische Defensie, EDA en DG DEFIS
- Strategische bronnen zoals:
 - de federale **Defence, Industry and Research Strategy (DIRS)**
 - de **Capability Technology Areas** van het Europees Defensieagentschap (EDA)
 - werkprogramma's van het **Europees Defensiefonds**
 - **NAVO-strategieën**
 - relevante foresight publicaties

Deze bronnen werden systematisch geanalyseerd en gekoppeld aan Vlaamse sterktes via een push-pull-benadering. De analyse leverde een helder beeld op van de technologische en capaciteitsnoden binnen het Europese en internationale defensielandschap. Door deze noden te koppelen aan Vlaamse sterktes, ontstaat een strategische focus die de kans op aansluiting bij internationale financieringsbronnen vergroot. Dit verhoogt het hefboomeffect van Vlaamse investeringen en versterkt de impact van het Vlaamse ecosysteem op het defensiedomein. Het resultaat van de analyse gaat in volgend onderdeel.

3.4 Domeinselectie via push-pull-benadering

De domeinselectie gebeurde via een **push-pull-analyse**, waarbij Vlaamse sterktes werden afgezet tegen federale, Europese en internationale capaciteitsnoden. Hiervoor werd gebruik gemaakt van:

- het **VARIO-advies 38: *Opportunities en noden voor de Vlaamse defensie-industrie en -innovatie***, 2024)⁴
- de academische **VUB-KMS studie BEPIDS: *Belgian Economic Potential in the Industry of Defence and Security***)

Door deze “push-pull”-benadering konden de domeinen worden geïdentificeerd waar Vlaanderen de meeste impact kan genereren.

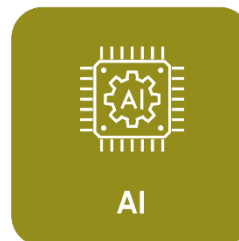
De analyse resulteerde in een reeks strategische domeinen waar Vlaanderen beschikt over sterke civiel gerichte actoren met dual-use potentieel en Vlaamse spelers die reeds actief zijn op de defensiethematiek. In figuur 2 hieronder gaat een overzicht van de geïdentificeerde domeinen.

⁴ VARIO (2024). Advies 38: Opportunities en noden voor de Vlaamse defensie-industrie en -innovatie. <https://www.vario.be/nl/adviezen-rapporten/vario-advies-38-opportunities-en-noden-voor-de-vlaamse-defensie-industrie-en-innovatie>.

Toepassingsdomeinen

Technologiedomeinen

Figuur 2: VISD-focusdomeinen

Binnen de gedefinieerde domeinen maken we een onderscheid tussen toepassings- en technologiedomeinen.

- Een **toepassingsdomein (TOP)** is een specifieke sector waarin technologieën en innovaties worden toegepast om specifieke problemen op te lossen of behoeften te vervullen. Een TOP richt zich op de praktische toepassing van technologieën binnen een bepaalde sector of industrie om specifieke doelen te bereiken.
- Een **technologiedomein (TED)** verwijst naar een specifiek gebied van technologie of wetenschap waarin O&O plaatsvinden om nieuwe kennis en innovaties te creëren (*enabling technologies*). Een TED richt zich op de ontwikkeling en verbetering van technologieën zelf, zonder directe koppeling met een specifieke sector of toepassing. Verschillende technologieën moeten dus aangewend worden in toepassingsdomeinen.

Een beknopt overzicht:

- **Maritiem:** Heeft betrekking op zeevaart, scheepvaart, havens, kritieke maritieme infrastructuur, maritieme technologie en toepassingen op en rond het water.
- **Luchtvaart en UAV:** Luchtvaart omvat bemande en onbemande luchtvaartssystemen.
- **Counter-UAV:** Technologieën en systemen die gericht zijn op het detecteren, neutraliseren of beveiligen tegen vijandige of ongewenste drones.
- **Ruimtevaart:** Omvat technologie en toepassingen voor het gebruik van de ruimte, zoals satellieten, lanceersystemen en aardobservatie.
- **Artificiële Intelligentie (AI):** Verwijst naar systemen die taken uitvoeren waarvoor menselijke intelligentie nodig is, zoals leren, redeneren, patroonherkenning en besluitvorming.
- **Cyberveiligheid:** Bescherming van digitale systemen, netwerken en data tegen cyberaanvallen en andere digitale dreigingen.
- **Biotechnologie:** Toepassing van biologische kennis en technieken voor de ontwikkeling van producten en processen in defensie.

- **Autonome systemen:** Technologieën en platforms die zelfstandig kunnen opereren of met beperkte menselijke tussenkomst.
- **Energie:** Domein dat zich richt op energieproductie, -opslag, -distributie en -beheer, met aandacht voor innovatieve en duurzame oplossingen voor defensie.
- **Omgeving:** Omvat technologieën en processen voor milieubescherming, monitoring, duurzaamheid en het beperken van de ecologische impact van defensieactiviteiten.
- **Geo-intelligentie:** Het verzamelen, analyseren en toepassen van geografische en ruimtelijke informatie (zoals kaarten, satellietbeelden en sensordata) voor strategische en operationele doeleinden.

Rond elk domein bestaat in Vlaanderen al een kritische massa en is een bestaand ecosysteem actief, vaak reeds ondersteund via speerpuntclusters, Vlaamse beleidsplannen en strategische onderzoekscentra. Deze domeinen zijn geen nieuw terrein: ze bouwen voort op jarenlange investeringen in kennis en infrastructuur. Denk bijvoorbeeld aan cyberveiligheid en artificiële intelligentie (AI), waar het Vlaams Beleidsplan Cybersecurity en AI al een stevige basis heeft gelegd. Voor ruimtevaart is er het impulsprogramma Ruimtevaart dat Vlaamse ruimtevaartbedrijven en onderzoeksinstituten ondersteunt. In het maritieme domein zorgt de Blauwe Cluster voor verschillende activiteiten en ecosysteembouw gericht op de blauwe economie. Door deze bestaande sterktes nu expliciet te koppelen aan defensie-innovatie, creëren we een ecosysteem van ecosystemen⁵ waarin Vlaanderen zich internationaal profileert als technologie- en kennisleverancier.

VISD vertrekt dus niet van nul, maar bouwt voort op bewezen expertise en bestaande Vlaamse actoren. We hebben immers al jarenlang geïnvesteerd in deze domeinen, waardoor er een kritische massa en infrastructuur aanwezig is. Door nu een gerichte impuls te geven en langetermijnstrategie in te richten richting defensieonderzoek en -innovatie, versterken we deze ecosystemen en verhogen we hun internationale zichtbaarheid.

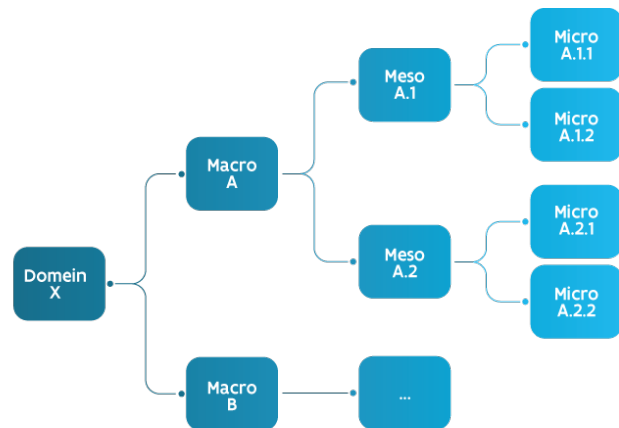
Met VISD zetten we tot slot ook in op domeinen waar Vlaanderen al sterk staat en waar federale, Europese en internationale financieringsstromen beschikbaar zijn. Door onze focus te aligneren met programma's zoals het Europees Defensiefonds en de DIRS, creëren we een hefboomeffect: elke euro Vlaamse steun vergroot de kans op bijkomende Europese middelen en internationale samenwerkingen. Zo realiseren we met beperkte middelen een maximale impact op innovatie, competitiviteit en strategische positionering.

3.4.1 Verdere verfijning

De strategische Vlaamse domeinen binnen VISD zijn verder verfijnd om een gerichte focus te kunnen leggen binnen de ecosystemen. Via een ecosysteemmapping werden bedrijven met dual-use-potentieel geïdentificeerd en per domein gecategoriseerd. Extracten van deze analyses gaan in de oriëntatieroadmaps in bijlage.

⁵ Een "ecosysteem van ecosystemen" is een complex netwerk waarin meerdere ecosystemen met elkaar interageren wat leidt tot geïntegreerde oplossingen.

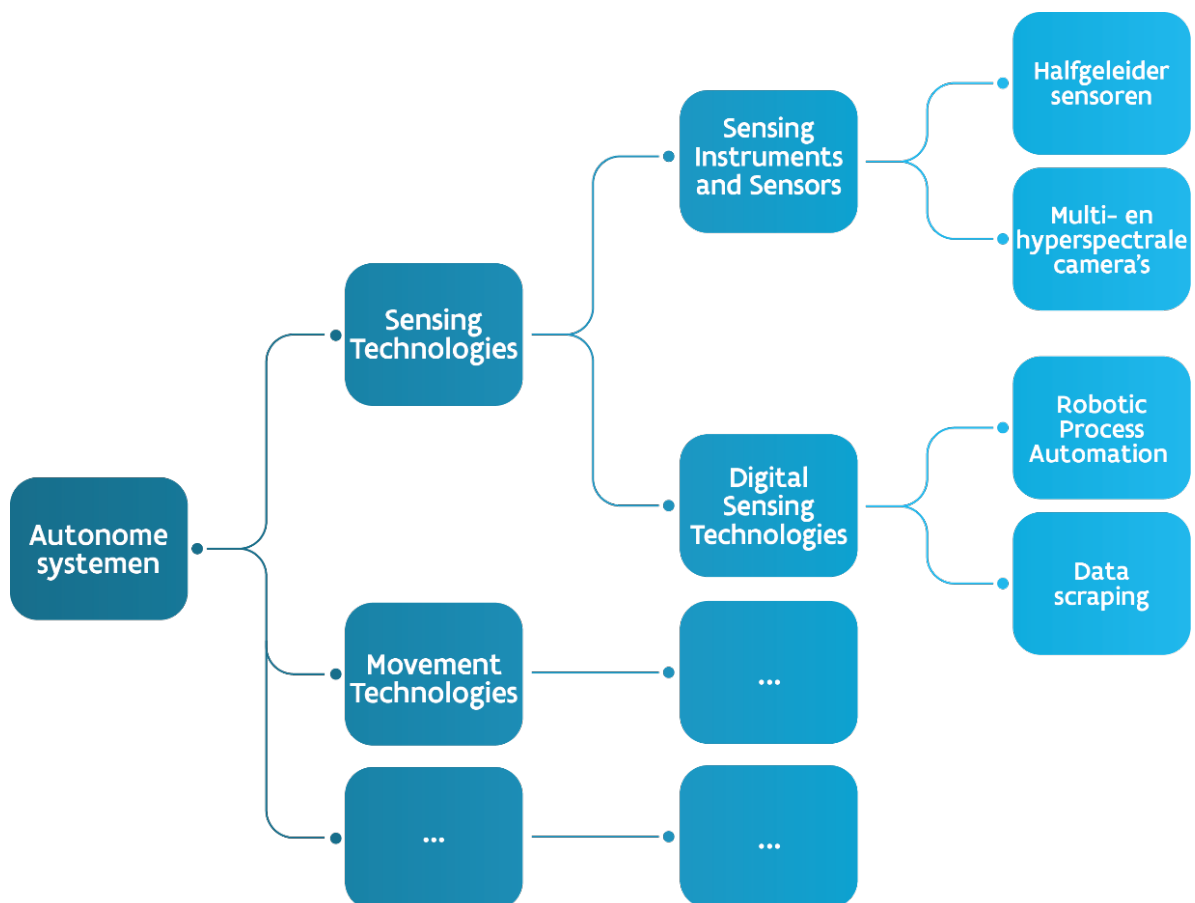
Deze mapping gebeurde op drie niveaus: **macro**-, **meso**- en **microniveau** (zie bijgaand conceptueel model). De hogere niveaus bieden inzicht in de bredere Vlaamse sector, terwijl de lagere niveaus helpen bij het opsporen van specifieke sterktes en actoren. De mappings werden uitgevoerd door verschillende partners, elk op basis van eigen analyses en inzichten.

Figuur 3: Conceptuele taxonomie-indeling

De opdeling van deze domeinen in macro-, meso-, en microniveaus volgens gedefinieerde of door ons gedefinieerde taxonomieën, laat toe om specifieke sterktes af te leiden en om onze focus te verfijnen. Voor de taxonomieën hanteren we, waar mogelijk, bestaande

Europese defensietaxonomiekaders zoals de *Overarching Strategic Research Agenda* (OSRA), de *Defence Technology Taxonomy* en de *Key Strategic Activities* (KSA) van het Europees Defensieagentschap (EDA). Dat heeft meerdere voordelen, zoals de mogelijkheid om overlappende technologiesterktes van Vlaanderen te linken aan de noden van Europa, alsook om erover te communiceren volgens het specifiek defensiejargon. De specifieke sterktes worden verder toegelicht in de oriëntatieroadmapdocumenten (zie volgend hoofdstuk). Als voorbeeld tonen we een deel van de taxonomieopdeling uit het technologiedomein van autonome systemen:

Figuur 4: Illustratieve taxonomie-indeling

4 Essentiële bouwstenen voor de implementatie

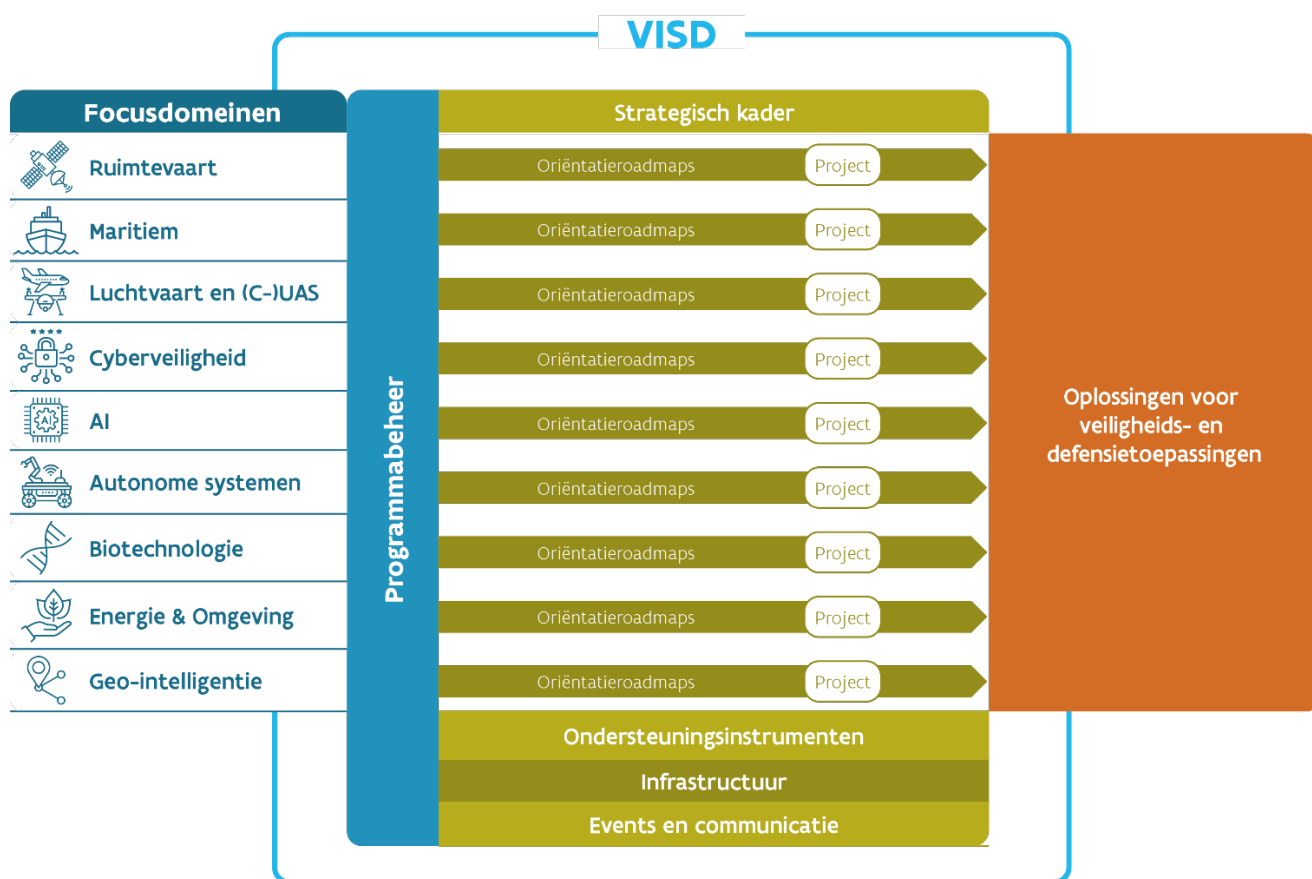
Om VISD te operationaliseren hebben we verschillende essentiële bouwstenen geïdentificeerd die noodzakelijk zijn binnen een ecosysteemwerking. Door in te zetten op die noodzakelijke bouwstenen en gericht te investeren, realiseert VISD deze werking en versterkt Vlaanderen niet alleen zijn strategische autonomie, maar creëert het ook economische en maatschappelijke meerwaarde.

De actoren binnen het ecosysteem worden gericht gestimuleerd om het ecosysteem van binnenuit te versterken. Concreet houdt dat in dat bedrijven, kennisinstellingen en andere betrokken partijen niet alleen individueel ondersteund worden, maar dat de steun erop gericht is om hun samenwerking en interactie te verbeteren.

De verschillende bouwstenen zijn de volgende:

- **Strategisch kader:** Het strategisch kader fungeert als een kompas, met inbegrip van een visie, missie, strategie en doel, waartoe de ecosystemen zich richten en ontwikkelen.
- **Programma vertrekkend van oriëntatieroadmaps:** Een programma biedt richting en samenhang, zodat initiatieven niet versnipperd raken, maar bijdragen aan gemeenschappelijke doelen.
- **Projecten:** Concreet uitgevoerde projecten zorgen voor tastbare resultaten en stimuleren kennisdeling en samenwerking tussen partners.
- **Ondersteuningsinstrumenten:** Financiële en organisatorische steun verlaagt drempels en maakt deelname aan projecten en het ecosysteem makkelijker voor bedrijven en kennisinstellingen.
- **O&I-Infrastructuur:** Test- en onderzoeksfaciliteiten zijn onmisbaar om technologieën te ontwikkelen, valideren en demonstreren in realistische omstandigheden.
- **Communicatie en events:** Netwerkmomenten en gerichte communicatie versterken zichtbaarheid, creëren vertrouwen en trekken nieuwe partners aan.
- **Governance:** Een duidelijke governance-structuur zorgt voor coördinatie, transparantie en strategische besluitvorming, waardoor het ecosysteem efficiënt kan functioneren.

Grafisch voorgesteld zien de bouwstenen er als volgt uit.

Figuur 5: Bouwstenen ecosysteemwerking

4.1 Programma vertrekkend van oriëntatieroadmaps

De eerste bouwsteen, het strategisch kader, kwam reeds aan bod. Een tweede bouwsteen binnen VISD zijn oriëntatieroadmaps als centraal element van het programma.

Een **oriëntatieroadmap** fungeert als een kompas bij het stellen van prioriteiten en het communiceren van een gedeelde visie en doelstellingen naar de betrokken actoren. Binnen het gesloten en complexe veiligheids- en defensie-ecosysteem is het essentieel om transparant te communiceren over technologische sterktes en samenwerkingsmogelijkheden te stimuleren. Roadmapping is binnen een ecosysteembeleid een gevalideerde werkwijze die samenwerking en afstemming tussen actoren uit verschillende sectoren en disciplines bevordert⁶. Deze aanpak is cruciaal voor de ontwikkeling en commercialisering van **systemische en complexe innovaties**, zoals militaire systemen die vaak functioneren als **systemen van systemen**⁷.

Een oriëntatieroadmap is geen strategische voorspelling, maar een dynamisch instrument dat strategische richting ondersteunt en periodiek geactualiseerd moet worden. Het biedt overzicht en structuur, brengt het grotere geheel in kaart en vormt een basis voor verdere verdieping via

⁶ de Vasconcelos Gomes, L. A., Fleury, A. L., de Oliveira, M. G., & Facin, A. L. F. (2021). Ecosystem policy roadmapping. *Technological Forecasting and Social Change*, 170, 120885.

⁷ Khademi, B., Lampela, H., de Waal, G. A., & Smyrniotis, K. X. (2024). A roadmap for systematically identifying opportunities in geographically bounded ecosystems using patent analytics. *Scandinavian Journal of Management*, 40 (1), 101320.

bijvoorbeeld technologieroadmaps⁸. Een technologieroadmap vertaalt de strategische richting naar een concreet ontwikkelpad voor specifieke technologieën.

Opportunities oriëntatieroadmaps

- **Identificatie van domeinspecifieke kansen:** Omdat veel dual-use actoren zich niet bewust zijn van hun potentieel voor defensietoepassingen, helpt een roadmap hen om deze kansen zichtbaar te maken en hun strategische planning doelgericht te versterken.
- **Focus en richting binnen ecosystemen:** Roadmaps geven richting aan ecosystemen en stimuleren intra-ecosysteemsamenwerking, wat leidt tot een community of innovators.
- **Navigatiehulp voor nieuwe stakeholders:** Ze helpen actoren die nog weinig vertrouwd zijn met defensie- en veiligheidsthema's om zich te oriënteren binnen bestaande ecosystemen.
- **Stimulans voor projectontwikkeling:** Roadmaps genereren nieuwe samenwerkingen en projecten.
- **Aanpak van kennis- en capaciteitslacunes:** Ze dragen bij aan het invullen van hiaten die essentieel zijn voor het aanpakken van defensie-uitdagingen.
- **Opschaling en industrialisering:** Door kennisopbouw en innovatieversnelling wordt opschaling mogelijk gemaakt.
- **Communicatiemiddel en deuropener:** Roadmaps fungeren als een instrument om Vlaamse actoren te positioneren binnen federale, Europese en internationale projecten, en bij OEM's en systeemintegratoren.
- **Optimalisatie van investeringsbeslissingen:** Investeerders en financiers kunnen hun portfolio en keuzes afstemmen op inzichten uit de roadmap.
- **Ondersteuning bij projectvoorstellen:** Bedrijven kunnen de roadmaps gebruiken als basis voor het uitwerken van projectvoorstellen.

Via oriëntatieroadmaps willen we diverse spelers samenbrengen en hen ondersteunen bij het opzetten van uitdagende innovatieprojecten. Het uiteindelijke doel is om oplossingen en maatregelen te ontwikkelen die bijdragen aan de **Europese technologische en industriële defensiebasis**.

De oriëntatieroadmaps versterken niet alleen de betrokken domeinen, maar bevorderen ook interdomainsamenwerking, wat leidt tot kruisbestuiving en de innovatie versterkt binnen een 'ecosysteem van ecosystemen'. Domeinoverschrijdende projecten bieden Vlaamse bedrijven de kans om door te groeien tot systeemintegratoren of zelfs OEM's.

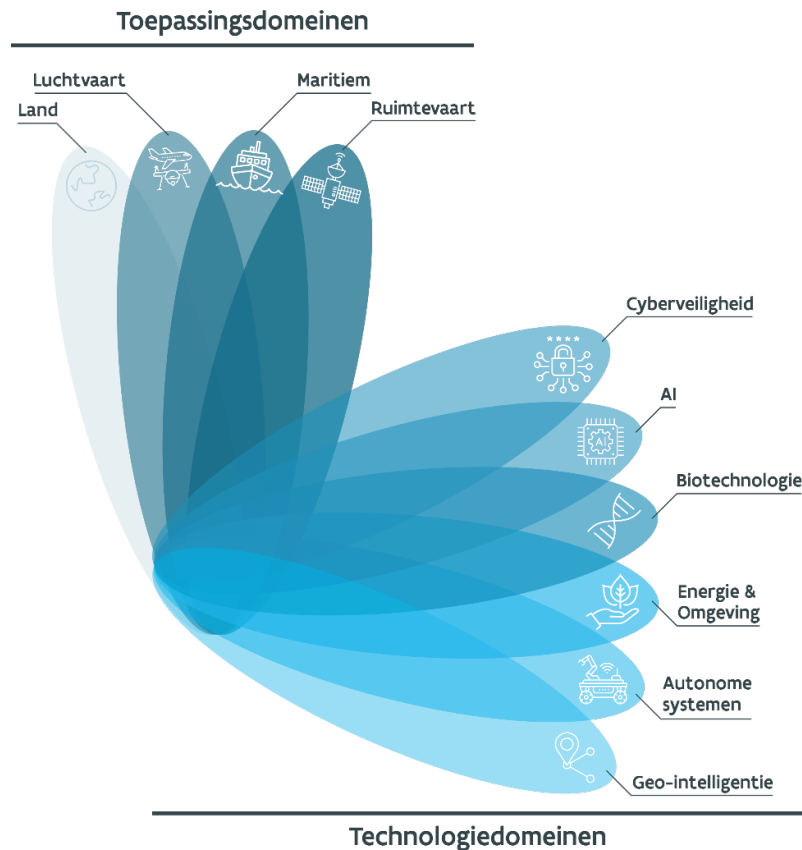
Voorbeelden van kruisbestuiving:

- Dronetechnologie in luchtvaarttoepassingen (*Unmanned Aerial Vehicle* - UAV) kan ook ingezet worden voor maritieme toepassingen (*Unmanned Surface Vehicle* - USV en *Unmanned Underwater Vehicle* - UUV).
- Lucht- en ruimtevaarttechnologie overlappen en versterken elkaar.
- Ruimtevaarttechnologie kan communicatietoepassingen in het maritieme domein ondersteunen.
- Alle domeinen zijn afhankelijk van sterke cyberbeveiliging en kunnen profiteren van automatisering en AI.

Concreet zijn er oriëntatieroadmaps ontwikkeld voor de verschillende strategische focusdomeinen, waar er een Vlaamse kritische massa en sterkte bestaat, gelinkt aan federale, Europese en internationale capaciteitsnoden. De 11 verschillende oriëntatieroadmaps gaan als bijlage. Hoewel het

⁸ Moehrle, M. G., Isenmann, R., & Phaal, R. (2013). Technology roadmapping for strategy and innovation. *Charting Route to Success*. Berlin al. Springer, 41.

'landdomein' niet wordt opgenomen als Vlaamse sterkte binnen defensie, dragen de verschillende technologiedomeinen wel bij aan dit toepassingsdomein.

Figuur 6: Oriëntatieroadmaps en interdomeinwerking. Verticaal = TOP; horizontaal = TED

4.1.1 Opbouw oriëntatieroadmaps

De oriëntatieroadmaps zijn opgesteld door neutrale ecosysteemleiders, sector-, en clusterorganisaties. Deze partijen beschikken over een breed overzicht van de betrokken actoren en technologieën en zijn in staat om een evenwichtige, inclusieve visie te ontwikkelen. Door deze aanpak wordt vermeden dat individuele belangen domineren en ontstaat een gedragen strategie die het volledige ecosysteem versterkt. De oriëntatieroadmaps werden bovendien opgebouwd en afgetoetst in overleg met adviserende organisaties, zoals industriële spelers, universiteiten en het Ministerie van Defensie.

De penhouders van de oriëntatieroadmaps kregen concrete richtlijnen om de roadmaps bruikbaar en doelgericht te maken:

- **Vertrek vanuit bestaande sterktes:** Benoem domeinen waarin Vlaanderen al een kritische massa en bewezen expertise heeft of kan opbouwen.
- **Stem af op Europese capaciteitsnoden:** Zorg dat de roadmap aansluit bij federale, Europese en NAVO-programma's (bv. EDF, EDA CapTechs, DIRS).
- **Identificeer kansen én hiaten:** Benoem waar Vlaanderen kan groeien en kansen heeft.
- **Betrek de triple helix:** Zorg dat industrie, kennisinstellingen en overheid samen input leveren.
- **Interdomeinconsistentie:** De oriëntatieroadmaps moesten elk voldoen aan een bepaalde opbouw: (1) inleiding en visie, (2) Vlaamse mapping, (3) visuele roadmap en tekstuele

toelichting, (4) conclusie. Ook interdomeinopportunities in het ecosysteem van ecosystemen zijn belangrijk.

De implementatie (zie volgende sectie) van de oriëntatieroadmaps en het realiseren van hun doelstellingen is de verantwoordelijkheid van programmamanagers, zoals verder toegelicht in het hoofdstuk *Governance*. De roadmaps zullen periodiek worden bijgewerkt op basis van verschuivingen in de noden, technologieën en geopolitieke tendensen.

4.2 Projectwerking gericht op de oriëntatieroadmaps

De oriëntatieroadmaps fungeren als katalysator voor projectgeneratie. Ze moeten leiden tot innovatieprojecten waarbij actoren verbonden worden rond gedeelde prioriteiten. Daarbij worden ze begeleid richting relevante federale en Europese opportuniteiten. Door deze focus ontstaat een sterke basis voor samenwerking en gezamenlijke innovatie.

De uitvoering van de oriëntatieroadmaps gebeurt via gerichte projectwerking, die het ecosysteem actief betreft bij strategisch gedefinieerde initiatieven. Deze projecten vormen een essentiële schakel in VISD: ze brengen actoren samen rond gedeelde prioriteiten en vertalen strategische ambities naar concrete, realiseerbare acties.

Het Ethisch en Strategisch Adviescomité (ESAC) speelt een adviserende rol bij bepaalde projectgoedkeuringen, dus ook mogelijks in het geval van projecten in het kader van de oriëntatieroadmaps, maar heeft geen betrokkenheid bij de operationalisering van VISD. De normaal geldende procedures voor projectaanvragen bij VLAIO worden verder gevolgd, inclusief de voorziene rol van het ESAC.

Via het bestaande Vlaamse instrumentarium kunnen bedrijven en kennisinstellingen zich voorbereiden, consortia vormen en gezamenlijk onderzoek uitvoeren dat aansluit bij Europese en federale initiatieven. Dit verhoogt hun slaagkansen in Europese programma's, versterkt hun competitiviteit en maakt van Vlaamse financiering een **hefboom voor het aantrekken van grotere Europese projectbudgetten**.

De roadmaps en de daaruit voortvloeiende projecten worden actief gecommuniceerd naar buitenlandse partners. Zo positioneert Vlaanderen zich duidelijk op specifieke thema's en technologische sterktes. Deze zichtbaarheid vergemakkelijkt het vinden van internationale partners en stimuleert Europese en internationale samenwerking.

In deze sectie lichten we toe **hoe projecten binnen de verschillende steunprogramma's tot stand komen en welke rol de oriëntatieroadmaps daarin vervullen**.

4.2.1 Projectgeneratie op basis van oriëntatieroadmaps

Op basis van de roadmaps kunnen Vlaamse actoren beslissen om projecten te initiëren, al dan niet met ondersteuning uit het Vlaamse instrumentarium (zie volgende sectie). Deze projecten kunnen:

- op zichzelf staan, al dan niet met gebruik van Vlaamse steunmechanismen;
- dienen als voorbereidend traject richting deelname aan grotere bilaterale, multilaterale of Europese projecten, zoals binnen het Europees Defensiefonds (EDF) of EDA CAT B⁹.

⁹ Via het Europees Defensieagentschap (EDA) kunnen Cat B-projecten worden opgezet. Deze bestaan uit een partnerschap tussen minstens twee lidstaten, gefaciliteerd door het EDA, en uitgevoerd door een consortium van onderzoeks- en technologieorganisaties (RTO's) en ondernemingen uit de deelnemende lidstaten.

Een voorbereidende fase via kleinere projecten kan de kans op succesvolle deelname aan internationale initiatieven verhogen, alsook de transitie van civiele naar defensietoepassingen vergemakkelijken. De succesvolle uitvoering van dergelijke projecten verhoogt bovendien de geloofwaardigheid van Vlaamse actoren als potentiële partners binnen consortia of waardeketens.

4.2.2 VISD-Flagships

Om zichtbaarheid en richting te geven aan VISD, zal ook gebruik gemaakt worden van zogenaamde VISD-Flagships. Met deze projecten schenken we de nodige aandacht en dragen we bij aan de **internationale zichtbaarheid van Vlaamse capaciteiten**, stimuleren we **interdomeinsamenwerking** en versterken we de **ecosysteemwerking** in een context van groeiende Europese defensie-initiatieven.

Een **flagshipproject** is een belangrijk en grootschalig project dat kadert binnen de oriëntatieroadmaps en dat toonaangevend is op het vlak van innovatie, ecosysteemversterking en het behalen van een of meerdere strategische doelstellingen. Deze projecten krijgen de nodige middelen en aandacht en dienen als **voorbeeld en model** voor toekomstige initiatieven.

Het flagshipproject is steeds opgezet als een **samenwerking tussen industrie en kennisinstellingen**, met als hoofddoelstelling om via VISD de ecosysteemwerking rond veiligheids- en defensie-innovatie en -industrie te bevorderen. De programmamanagers zullen in de komende jaren meerdere flagships initiëren (meer hierover in het hoofdstuk *Bestuur en management*), zodat Vlaanderen samen met zijn stakeholders een duidelijke stempel kan drukken op specifieke technologie- en capaciteitsvereisten binnen veiligheid en defensie.

De Flagships worden uitgerold vanaf 2026. Ze bieden bovendien meerdere strategische troeven:

- Ze geven directe inzichten in de mate waarin het Vlaams instrumentarium de productontwikkelingscyclus binnen veiligheid en defensie afdekt;
- Ze demonstreren hoe oriëntatieroadmaps succesvol kunnen worden aangewend;
- Ze tonen de toegevoegde waarde en het belang van VISD;
- Ze inspireren stakeholders om de roadmaps te gebruiken.

4.3 Ondersteuninginstrumenten en -diensten

We beogen om de hele levenscyclus voor productontwikkeling in veiligheid en defensie zoveel mogelijk te ondersteunen in een 360°-benadering. We voorzien een commerciële verankering van Vlaamse spelers in Vlaanderen, België en Europese waardeketens.

De Vlaamse overheidsdiensten richten zich in hun ondersteuning aan Vlaamse stakeholders op vier pijlers:

- **Informer**en: we streven naar een zo uitgebreid en zo gericht mogelijke **informatiedoorstroom aan Vlaamse stakeholders over de verschillende opportuniteiten** en verplichtingen die zich stellen en projectoproepen die gelanceerd worden.
- **Stimuler**en: we stimuleren het wetenschappelijk, technologische en industrieel potentieel van Vlaanderen in veiligheid en defensie door middel van (verwijzingen naar) verschillende initiatieven en samenwerkingsmogelijkheden. Zo informeren en **begeleiden we Vlaamse bedrijven met een dual use potentieel die vandaag uitsluitend op de civiele markt zitten, richting ontwikkelingen en initiatieven voor veiligheid en defensie**. Verder **zetten we Vlaanderen internationaal in de markt als thuisbasis van bedrijven die veiligheids- en defensieoplossingen aanbieden** en trekken we buitenlandse defensiebedrijven aan om zich in Vlaanderen te vestigen voor hun onderzoek & ontwikkeling en productie.

- **Begeleiden:** we begeleiden ‘nieuwe’ actoren richting veiligheids- en defensieopportunities, en begeleiden bestaande actoren verder naar grote innovatie- en industrieprojecten, zoals op Europees niveau.

We helpen Vlaamse bedrijven die zich richten op de veiligheid- en defensie-industrie om een lokale afzetmarkt te vinden, alsook te connecteren met potentiële klanten en hun aankoopdiensten binnen de Belgische Defensie, de eindproducenten, de subsysteemproducenten (OEM's en primes), de NAVO-bondgenoten en internationale veiligheids- en defensieorganisaties (zoals bevoegde Europese- en NAVO-agentschappen).

Via NCP Flanders zetten we verder in op het **maximaal toeleiden en begeleiden van Vlaamse bedrijven en kennisinstellingen naar de Europese defensie-initiatieven** (zoals het EDF), alsook naar de federale oproepen onder de *Defence, Industry & Research Strategy* (DIRS) en de NAVO-initiatieven (DIANA en NIF).

- **Ondersteunen:** we ondersteunen via de verschillende diensten van de Vlaamse overheid en via het Vlaamse instrumentarium de Vlaamse bedrijven en kennisinstellingen in de Europese en trans-Atlantische waardeketen. **We ondersteunen de voorbereiding en uitvoering van projectvoorstellen** in het EDF en de deelname aan binationale en multilaterale samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld voor EDA CAT B.

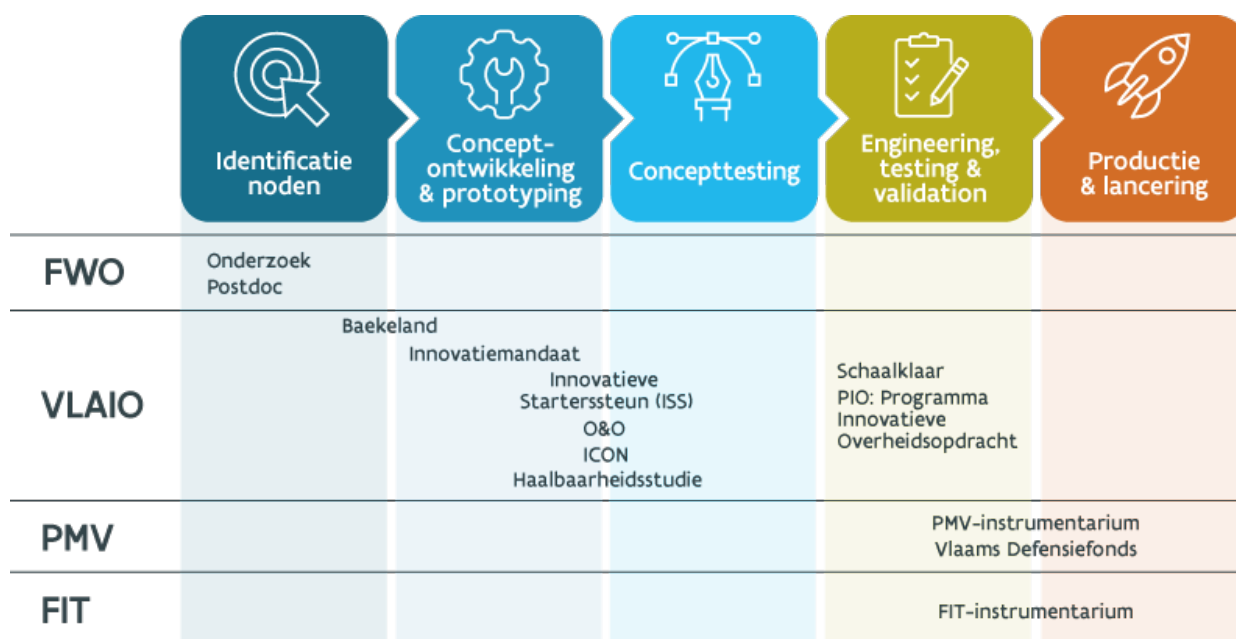
4.3.1 Ondersteuning productontwikkelingscyclus

Vanuit de Vlaamse overheid gaan we Vlaamse stakeholders ondersteunen doorheen het hele productontwikkelingstraject, van wetenschappelijk en technologisch onderzoek, ontwikkeling, tot en met industrialisatie, en van nodenidentificatie tot productlancering. Daartoe beschikt de Vlaamse overheid over een breed instrumentarium (zie bijlage 2). Bijkomend, steunen we onze actoren in hun deelname aan de Europese en federale initiatieven, zoals de EUDIS *Business Accelerator*, het Europees Defensiefonds, DIANA, financiële mogelijkheden bij de Europese Investeringsbank (EIB), HEDI en andere. Verder staan alle VLAIO-instrumenten open voor dual use en veiligheid- en defensieprojecten, in navolging van de afschaffing van de richtlijnen Van Den Brande en de omzendbrief Muyters.¹⁰

Oriëntatieroadmaps dienen hierbij als strategisch kompas: ze geven richting aan innovatie en samenwerking door prioritaire domeinen, technologische sterktes en Europese capaciteitsnoden in kaart te brengen. Bedrijven analyseren deze roadmaps om hun expertise te positioneren en hiaten te identificeren. Op basis daarvan werken ze projectvoorstellen uit voor financiering van conceptontwikkeling, prototyping en verdere stappen in de ontwikkelingscyclus. Deze projectvoorstellen kunnen ondersteund worden door het Vlaamse subsidie-instrumentarium (zie onder).

Daarnaast stimuleren we samenwerking met Defensie, OEM's en systeemintegratoren om feedback te integreren doorheen het ontwikkelproces. Bijkomend onderzoeken we of bijkomende instrumenten nodig zijn om de implementatie van de roadmaps te versterken. Met ons portfolio van financieringsinstrumenten kunnen we projecten in verschillende stadia van de ontwikkelingscyclus ondersteunen.

¹⁰ Het Ethisch en Strategisch Adviescomité (ESAC) zal voortaan een bindend advies geven over projecten van hoofdzakelijk militaire aard, tenzij ze al onderworpen zijn aan ethische richtlijnen en controle binnen Europese of federale militaire programma's. Het ESAC zal een proportionaliteitstoets uitvoeren die rekening houdt met ethiek, veiligheid, Europese integratie, buitenlandse beleid, wapenexport en economisch en innovatiebeleid. Onderzoek naar wapensystemen die in strijd zijn met het internationaal recht blijft uitgesloten.

Figuur 7: Vlaams steuninstrumentarium

4.3.1.1 Bestaand Vlaams instrumentarium doorheen productontwikkelingscyclus

Bij het identificeren van een specifiek project afgeleid uit de oriëntatieroadmap kan het Vlaamse instrumentarium aangewend worden.

Nodenidentificatie

De identificatie van noden, inclusief *ideation*¹¹, kan gebeuren door middel van verschillende beurzen, handelsmissies en andere initiatieven die worden georganiseerd en ondersteund door de Vlaamse overheidsentiteiten.

Onderzoek, conceptontwikkeling, -testing en prototyping

Het FWO financiert fundamenteel onderzoek (FO) en strategisch basisonderzoek (SBO) en biedt via haar uitgebreid instrumentarium onderzoekers in Vlaanderen de kans om kennis te creëren. Deze kennisbasis vormt de grondslag voor alle verdere innovatieve ontwikkelingen, ook in de defensie-industrie. Het is een noodzakelijke investering in het fundament van de Vlaamse kennismaatschappij.

De doelstelling van het SBO-financieringskanaal bij FWO is om wetenschappelijke ideeën te vertalen naar innovaties. Het is gericht op vernieuwend onderzoek dat in geval van wetenschappelijk succes een vooruitzicht biedt voor latere economische of maatschappelijke toepassingen (in de vorm van een nieuwe generatie van producten, processen en/of diensten). Dit kan zowel onderzoek met een economisch finaliteit als met een maatschappelijk finaliteit zijn.

Testing, evaluation, validation en verification

De fases van conceptontwikkeling tot *testing, evaluation, validation en verification* kunnen financieel ondersteund worden via verschillende instrumenten, zoals onder andere deze van VLAIO. Zo kunnen bedrijven bijvoorbeeld gebruikmaken van subsidies voor haalbaarheidsstudies om de technische en

¹¹ **Ideation** betekent het proces van het **genereren, ontwikkelen en uitwerken van ideeën**. Het is een creatieve fase waarin nieuwe concepten, oplossingen of innovaties ontstaan, vaak als onderdeel van design thinking, innovatieprojecten of strategische planning.

economische levensvatbaarheid van een concept te onderzoeken. Voor de ontwikkeling van prototypes en demonstratoren zijn er specifieke steunmaatregelen die gericht zijn op innovatieprojecten. Daarnaast willen we ook ondersteuning bieden voor pilootprojecten en validatietrajecten, waarbij producten of processen onder reële omstandigheden getest en geverifieerd kunnen worden. Deze instrumenten helpen ondernemingen om risico's te beperken en sneller tot marktklare oplossingen te komen.

Productie en lancering

PMV heeft sinds enkele maanden zijn bestaande financieringsinstrumentarium (risicokapitaal, leningen, waarborgen) opengesteld voor defensie en kan zo van start-ups tot mature bedrijven ondersteunen in hun financieringsnoden.

FIT ondersteunt Vlaamse bedrijven door hen te begeleiden bij internationale markttoegang, het organiseren van deelname aan vakbeurzen, brokerage events en matchmakingactiviteiten, en door introducties tot grote defensiespelers in het buitenland te faciliteren. Deze acties versterken de zichtbaarheid van Vlaamse bedrijven in Europese en mondiale waardeketens en vergroten hun kansen op contracten en samenwerkingsverbanden.

Exportcontroleverplichtingen

Dit alles gebeurt binnen het juridisch kader van de exportcontroleverplichtingen. We werken aan een efficiëntere en effectievere controle op het eindgebruik van wapens en dual use-goederen. De dienst Controle Strategische Goederen stelt Vlaanderen in staat zijn economische ambities waar te maken binnen een kader van internationale verantwoordelijkheid: versnellen waar het kan, bewaken waar het moet. Het principe waarbij het risico van de transactie de zwaarte van de procedure bepaalt, vormt het uitgangspunt van een aantal administratieve vereenvoudigingen in de vergunningsprocedure. De dienst zorgt er verder via proactieve outreach voor dat bedrijven die actief zijn in de sector, de intentie hebben om dat te zijn, of interesse tonen in deelname in defensie-initiatieven, actief begeleid worden in hun eerste stappen in exportcontrole.

4.3.2 VISD-instrumentarium: Vlaamse middelen en instrumenten voor veiligheid en defensie

Voor de uitvoering van VISD voorzien we gerichte middelen en instrumenten. Deze middelen zijn bedoeld om innovatie en samenwerking te stimuleren binnen strategische domeinen en om bedrijven en kennisinstellingen te ondersteunen bij het realiseren van projecten die bijdragen aan de beleidsdoelstellingen. In de volgende paragrafen wordt nadere toelichting gegeven over de specifieke instrumenten die hiervoor beschikbaar worden gesteld.

4.3.2.1 Innovatie- en industrie-ondersteuning voor Defensieprojecten

In 2025 werd reeds een O&O-oproep gelanceerd vanuit VLAIO om defensiespelers te stimuleren en te ondersteunen in hun projecten gericht op defensie, alsook om een stimulans te geven om vanuit civiele toepassing te kijken naar dual-use en defensietoepassingen.

In het kader van VISD evalueren we dit mechanisme gericht op de oriëntatieroadmaps vanaf 2026. Op basis van deze evaluatie zal waar nodig worden bijgestuurd, met als doel de noden van de actoren binnen de diverse ecosystemen zo efficiënt en doelgericht mogelijk te ondersteunen. Deze middelen zullen worden ingezet ter ondersteuning van innovatie- en industrieprojecten die aansluiten bij de strategische doelstellingen van de oriëntatieroadmaps.

Via dit instrumentarium kunnen voorbereidende projecten worden opgezet met als doel een sterkere positie te verwerven in de loop naar federale of Europese projecten en samenwerkingen. Ook willen we eventuele gaten opvullen die momenteel nog aanwezig zijn in de federale en Europese programma's, om de complementariteit te voorzien, binnen de toegelaten kaders, en de Vlaamse stakeholders daar te ondersteunen waar geen alternatieven voorhanden zijn.

4.3.2.2 Vlaams Defensiefonds als strategisch instrument binnen VISD

In het Vlaams Defensieplan werd het **Vlaams Defensiefonds** aangekondigd. Binnen het VISD-instrumentarium wordt dit instrument extra belicht, gezien de directe link met het programma, de complementariteit met de andere VISD-instrumenten en de strategische doelstelling om de Vlaamse technologische en industriële defensiebasis te versterken. Het fonds kan namelijk ingezet worden ter ondersteuning van bedrijven die projecten opzetten binnen de VISD-domeinen.

Het Vlaams Defensiefonds is een **privaat-publiek investeringsfonds** – met een kapitaalbasis tot 1 miljard euro waarvan meer dan de helft private middelen – dat zich richt op zowel defensiebedrijven als andere ondernemingen die zich bijkomend willen richten op de defensiemarkt. De focus ligt expliciet op **hoogtechnologische bedrijven** met toepassingen binnen o.a. dual use. Het fonds biedt kapitaal aan bedrijven die actief zijn in alle domeinen die centraal staan in VISD.

Door deze krachtenbundeling van **publieke en private spelers** wordt kapitaal optimaal samengebracht voor **gerichte en strategische investeringen** in de defensie-industrie.

4.3.2.3 Fonds Strategisch Defensiegerelateerd Basisonderzoek (FSDB)

Onderzoek is een essentiële component voor het versterken van de Vlaamse technologische en industriële defensiebasis. Onderzoeksresultaten vormen het fundament van de productontwikkelingstrechter en zijn cruciaal voor het realiseren van baanbrekende technologieën en toepassingen. Dit sluit aan bij de doelstellingen van het Vlaams Defensieplan, in het bijzonder bij de stimulering van Vlaamse kennisinstellingen (zie hoofdstuk 3.2 in het Vlaams Defensieplan).

Strategisch basisonderzoek als motor voor defensie-innovatie

We hebben in Vlaanderen een rijk landschap aan kennisinstellingen die elk hun taak hebben, maar die eveneens sterk samenwerken. Universiteiten zijn uitstekend geplaatst om via fundamenteel onderzoek en strategisch basisonderzoek bij te dragen aan kennisopbouw voor veiligheid en defensie. Hogescholen dragen dan weer bij via hun praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast dragen er ook heel wat instellingen met een thematische afbakening actief bij aan kenniscreatie rond een specifiek onderwerp zoals de SOC's en Vlaamse Wetenschappelijke instellingen.

Ieder van deze instellingen heeft eveneens de taak om bij te dragen aan de valorisatie van de kennis in functie van de versterking van de innovatieve kracht van de maatschappelijke en economische sectoren.

Defensiegerelateerd onderzoek binnen SBO-kanaal

Het SBO-programma van het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen (FWO) biedt een waardevolle referentie voor de opzet van een defensiegericht financieringskanaal. SBO ondersteunt strategisch en innovatief basisonderzoek dat, indien succesvol, kan leiden tot toepassingen met socio-economische impact. Door de complexiteit van militaire vraagstukken is een brede wetenschappelijke basis vereist, waarbij **transdisciplinair consortiumonderzoek** noodzakelijk is. SBO-projecten hebben typisch een looptijd van vier jaar en een budget van ongeveer 2,5 miljoen euro, wat richtinggevend is voor de schaal van defensieonderzoek.

Onderzoeksfonds voor defensieonderzoek

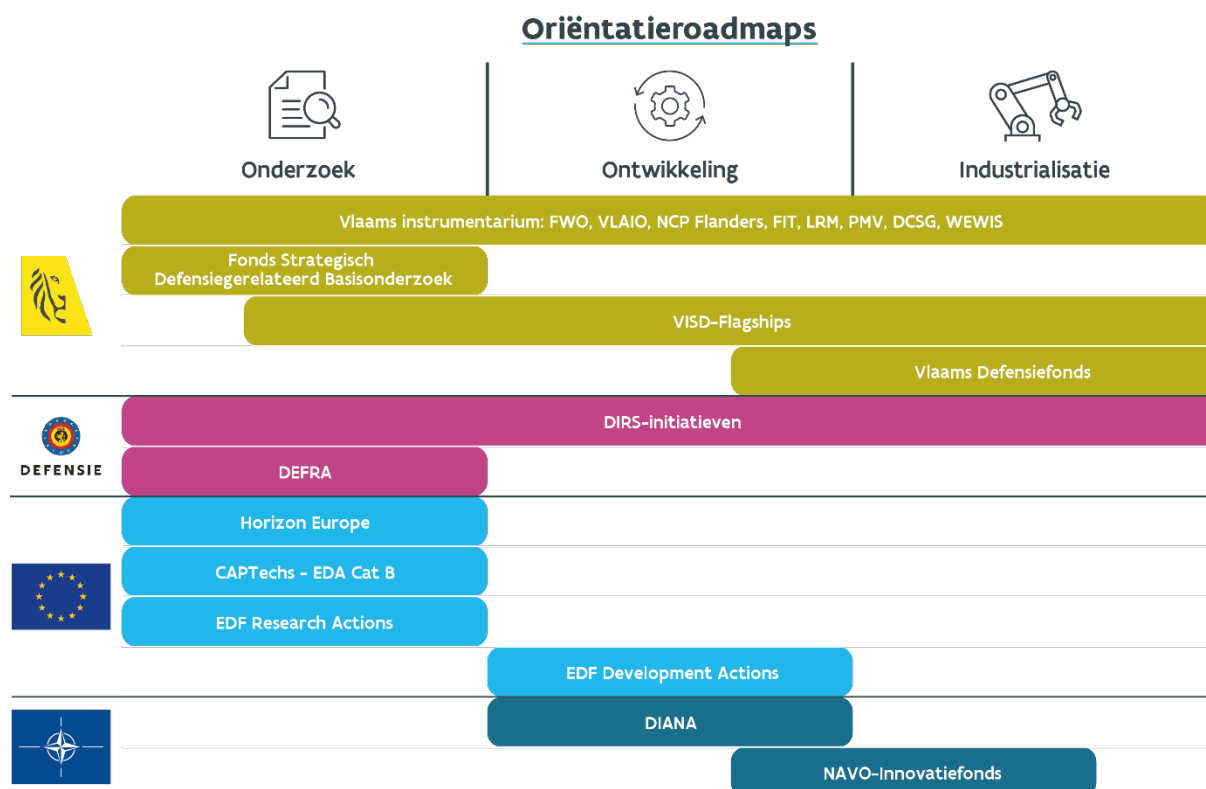
Om deze onderzoeksoportunities binnen de oriëntatieroadmaps (ORM's) concreet te maken, wordt vanaf 2026 een **jaarlijks onderzoeksfonds** aangewend om binnen de bestaande oproepen defensieonderzoek een extra impuls te geven. De oproep staat open voor universiteiten, hogescholen, SOC's en andere erkende Vlaamse onderzoeksinstituten die in aanmerking komen voor SBO.

Deze werkwijze biedt een gekleurd budget om onderzoeksprojecten te stimuleren die bijdragen aan de Vlaamse defensiecapaciteiten en de aansluiting bij Europese en internationale programma's versterken.

4.3.3 Vlaams, federaal, Europees en NAVO-instrumentarium

Op Vlaams, federaal, Europees en NAVO-niveau zijn er, zoals bovenaan toegelicht, verschillende instrumenten beschikbaar voor veiligheids- en defensieprojecten.

Samengevat zien de financieringsmogelijkheden (niet-exhaustief) voor de uitvoering van de oriëntatieroadmaps er als volgt uit:

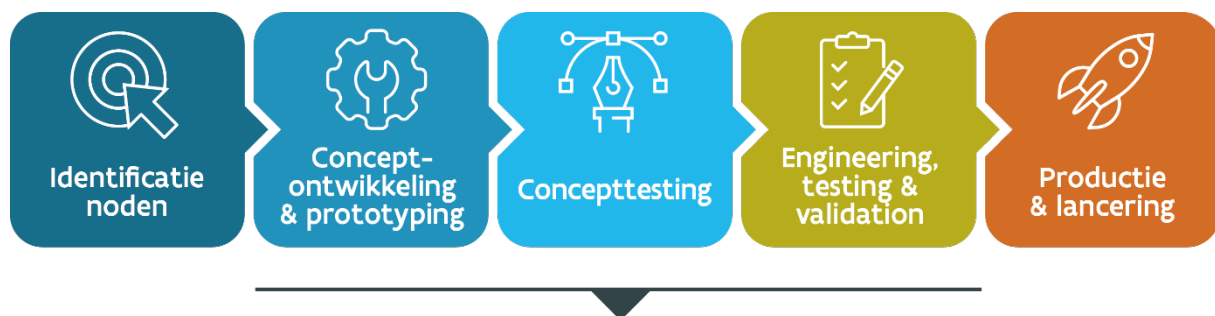

Figuur 8: Instrumentarium

4.4 Vlaams Netwerk voor *Dual Use* Infrastructuur

Een robuuste ecosysteemwerking vereist toegang tot, en de gerichte inzet van, hoogwaardige infrastructuren. Deze infrastructuren vormen een strategisch hefboomelement voor het versterken van technologische maturiteit, het ondersteunen van kennisopbouw en het versnellen van innovatie. Binnen de verschillende fases van de innovatietrechter spelen ze een cruciale rol: van het testen en evalueren tot het verifiëren, valideren en certificeren van technologieën en prototypes.

Onderzoeks- en technologie-infrastructuren zijn daarbij essentieel in de verschillende fases van de productontwikkelingscyclus. Ze bieden de noodzakelijke ondersteuning om ideeën te vertalen naar gevalideerde toepassingen en versterken de positie van actoren binnen internationale waardeketens en defensiegerelateerde markten.

Gebruik van onderzoeks- en technologie-infrastructuren

Figuur 9: Infrastructuurnoden binnen innovatiefunnel

De productinnovaties die via VISD en de oriëntatieroadmaps worden gestimuleerd, kunnen ontwikkeld en getest worden binnen een breed geheel van infrastructuren. **We zetten daartoe het Vlaams Netwerk voor *Dual Use* Infrastructuur** op.

Dit netwerk omvat zowel bestaande fysieke als digitale omgevingen en ondersteunt technologie- en systeemontwikkeling in diverse domeinen. In de opstartfase wordt voornamelijk samengewerkt met faciliteiten die door kennisinstellingen al ter beschikking worden gesteld aan externe partijen. In totaal zijn er 160 infrastructuren geïdentificeerd bij de kennisinstellingen die inzetbaar zijn binnen VISD. Op termijn wordt ook samenwerking met industriële infrastructuren onderzocht en dit met het oog op schaalvergroting en complementariteit.

Dankzij de aanwezigheid van unieke infrastructuren en faciliteiten die inzetbaar zijn voor veiligheid en defensie, worden de kansen op Europese samenwerking vergroot. Dit versterkt de positie binnen de Europese industriële en technologische defensiebasis.

De relevante testinfrastructuur van kennisinstellingen werd geïnventariseerd waar relevant voor de focusdomeinen voor VISD. Deze staat reeds beschikbaar onder marktconforme voorwaarden open voor externe actoren zoals start-ups, kmo's en onderzoeksinstituten. Er wordt hierbij dus een link gelegd tussen de bestaande O&I-infrastructuur die open staat, en de VISD-focusdomeinen. Naast toegang tot infrastructuur wordt, indien relevant, ook de expertise van de betrokken instellingen beschikbaar gesteld. Voor bepaalde faciliteiten zijn trainingen en opleidingen vereist om toegang te verkrijgen. Samenwerkingen met kennisinstellingen verlopen rechtstreeks tussen aanbieder en

aanvrager, waarbij de aanbieder autonoom beslist over het al dan niet verlenen van toegang tot de faciliteit voor deelname aan specifieke projecten.

Deelnemende infrastructuraanbieders genieten tal van voordelen, waaronder uitwisseling van best practices, wederzijdse expertise-uitwisseling, spill-over-samenwerkingen, kostendeling en andere vormen van synergie. Deze samenwerkingen versterken het bredere triple-helix-ecosysteem.

Een belangrijke uitdaging blijft het testen van technologieën in een (gesimuleerde) operationele militaire omgeving. In overleg met het Belgisch Ministerie van Defensie, bijvoorbeeld in het kader van *Organisation for defence innovation and defence industry* - ODIN, willen we onderzoeken hoe dergelijke testomgevingen toegankelijk gemaakt kunnen worden. Dit zou een aanzienlijke meerwaarde betekenen voor technologievalidatie en -certificatie, en onze positie binnen de Europese defensiebasis versterken.

Daarnaast wordt ook gekeken naar internationale samenwerkingen, onder meer met Oekraïne via het initiatief *Test in Ukraine*, dat buitenlandse bedrijven toelaat om nieuwe militaire technologieën te testen met eigen of Oekraïense testteams. Tot slot wordt ingezet op samenwerking met internationale testfaciliteiten via Europese programma's, het DIANA-netwerk en andere partnerschappen. Dit draagt bij aan grensoverschrijdende innovatie en versterkt de internationale positionering.

4.5 Communicatie en events

Een effectieve ecosysteemwerking vereist niet alleen inhoudelijke samenwerking, maar ook actieve communicatie en voortdurend engagement van betrokken actoren. Dit gebeurt via diverse events, acties en informatiekkanalen die bijdragen aan kennisdeling, netwerkvorming en het versterken van de strategische positionering binnen de veiligheids- en defensiesector.

De verantwoordelijkheid voor deze communicatieve en activerende rol ligt bij het VISD-programmamangement (zie volgend hoofdstuk), in samenwerking met overheidsactoren zoals VLAIO, NCP Flanders, Enterprise Europe Network (E.E.N.), Flanders Investment & Trade (FIT) en het Departement WEWIS.

Verschillende Vlaamse diensten communiceren al prominent over defensie-opportunities en organiseren al diverse events in Vlaamse en interfederale context. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- Vlaamse infodag over O&O-steunprogramma's voor de defensie- en veiligheidssector
- Maritieme *Captains of Industry Day*
- Infodag Europees Defensiefonds
- *Fostering Innovation in NATO: DIANA and the NATO Innovation Fund*
- *NATO Innovation Fund Info Day*

Deze initiatieven worden verdergezet en in de toekomst versterkt via samenwerking met de VISD-programmamangers.

In het kader van VISD worden ook twee nieuwe communicatie-initiatieven opgezet:

1. **Een groot jaarlijks evenement** dat stakeholders samenbrengt rond strategische thema's, projectresultaten en toekomstige opportuniteiten.
2. **Een statische website** die fungeert als centrale informatiehub voor actoren binnen het ecosysteem.

4.5.1 Defence Innovation Flanders Days (DIF-Days)

Om de ecosystemen te informeren, verbinden en activeren zullen, conform de doelstellingen van VISD, jaarlijks de **Defence Innovation Flanders Days (DIF-Days)** georganiseerd worden. Dit grootschalige evenement fungeert als centraal communicatie- en ontmoetingsmoment rond de richting, mogelijkheden en toekomstprojecten binnen VISD. Daarnaast biedt het een podium om baanbrekende innovaties in veiligheid en defensie zichtbaar te maken. We zullen nagaan hoe we de synergieën met *Flanders Technology and Innovation* (FTI) kunnen uitbouwen, daarbij rekening houdend met het specifieke karakter van het ecosysteem rond defensie.

Het format en doelpubliek van de DIF-Days kunnen jaarlijks variëren, afhankelijk van de strategische focus en opportuniteiten, met het genereren van maximale impact en relevantie als doel. De eerste editie staat in het teken van de lancering van VISD en de oriëntatieroadmaps. Tijdens dit evenement wordt helder gecommuniceerd over de strategie, het programma en de beschikbare instrumenten. Programmamanagers lichten hun respectievelijke roadmaps toe via thematische sessies, alsook de jaarplanning en doelstellingen.

Nadien wordt er tijdens de DIF-Days actiever ingezet op interdomeinopportuniteiten, voortgang van projecten en internationale samenwerking. Evenementen gericht op een internationaal publiek worden prioritair geagendeerd, met aandacht voor Europese initiatieven zoals het Europees Defensiefonds (EDF) en andere relevante programma's.

Naast de jaarlijkse DIF-Days worden ook **thematische deep dives** georganiseerd. Deze kleinschaligere evenementen zijn gericht op specifieke domeinen, projecten en kennisdeling, en dragen bij aan de verdieping en versterking van het ecosysteem.

4.5.2 VISD-website

Zowel voor een Vlaams als een internationaal publiek is een website noodzakelijk. De website verzamelt alle informatie over VISD en het Vlaams instrumentarium op een gecentraliseerde locatie.

Deze bestaat uit:

- De doelen en werking van VISD;
- De oriëntatieroadmaps per domein;
- De infrastructuur uit het *Flemish Dual Use Facilities Network*;
- Het brede Vlaamse, Europees en NAVO-instrumentarium voor veiligheids- en defensie-innovatie en -industrie, via:
 - o Communicatie over defensie-opportuniteiten door NCP Flanders:
<https://ncpflanders.be/programmes/defence-related-funding>;
 - o Financieringsopportuniteiten en begeleidingsmogelijkheden door VLAIO:
<https://www.vlaio.be/nl/begeleiding-advies/financiering>;
 - o Evenementen en matchmaking door E.E.N.:
<https://www.enterpriseeuropenvlaanderen.be/>
 - o Evenementen en opportuniteiten door FIT:
<https://corporate.flandersinvestmentandtrade.com/en>
 - o Het Vlaams Defensiefonds en de financiële mogelijkheden bij PMV:
<https://www.pmv.eu/product/defensiefonds/#:~:text=PMV%20heeft%20haar%20investeringsbeleid%20aangepast,dan%20de%20helft%20civiel%20is.>
 - o De samenwerkingsmogelijkheden met LRM op het vlak van defensie:
<https://lrm.be/en/>.

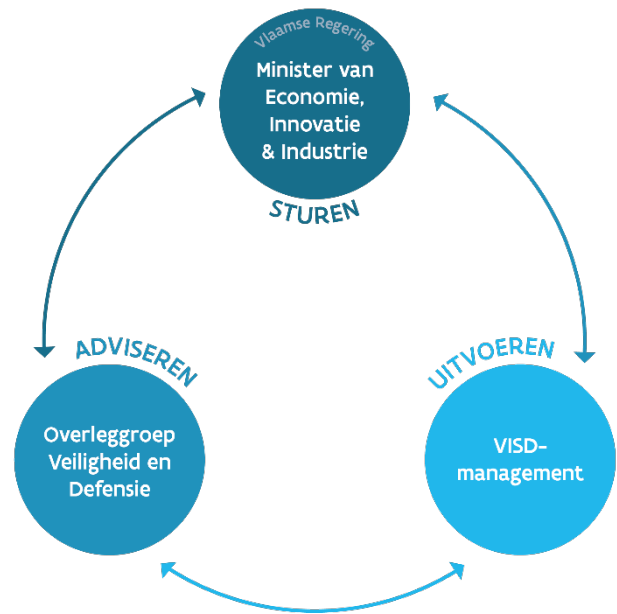
5 Governance

VISD en de oriëntatieroadmaps moeten zowel strategisch aangestuurd worden als operationeel uitgevoerd worden. Voor het algemeen bestuur werken we met volgende constellatie:

De **Vlaamse Regering, in het bijzonder de minister bevoegd voor Economie, Innovatie en Industrie** bepaalt de strategische richting van en prioriteiten in de veiligheids- en defensiethematiek, zoals bepaald wordt in het Vlaams Regeerakkoord 2024-2029 en de beleidsnota's.

De operationalisering van VISD gebeurt door het VISD-management, dat minstens tweemaandelijks samenkomt. Dit management is verantwoordelijk voor het concretiseren van VISD. Het VISD-management bestaat uit:

- Een programmadirecteur (Departement WEWIS)
- Een programmacoördinator (VLAIO)
- Acht tijdelijke programmamanagers
 - o Maritiem
 - o Luchtvaart en (C-)UAS
 - o Ruimtevaart
 - o Artificiële intelligentie
 - o Cyberveiligheid
 - o Autonome systemen
 - o Biotechnologie
 - o Energie, Omgeving en Geo-intelligentie.

Figuur 10: Governance VISD

De **programmadirecteur** (departement WEWIS) is verantwoordelijk voor de strategische aansturing van VISD. Deze rol omvat het vaststellen van overkoepelende programmadoelen en het instrueren ervan naar het VISD-management richting subdoelen en concrete acties.

De programmadirecteur organiseert de vergaderingen van het VISD-management, zit deze voor en stelt de agenda vast. Daarnaast ontwikkelt de directeur beleid dat aansluit bij de ambities van VISD en bewaakt de strategische samenhang tussen alle initiatieven.

De directeur vertegenwoordigt VISD extern in overleg met beleidsmakers, industrie, kennisinstellingen en internationale partners en draagt daarbij de strategische visie van het programma uit. Deze functie waarborgt de bredere doelstellingen van VISD, benut opgedane inzichten en stimuleert nieuwe samenwerkingskansen met interne en externe partners over de verschillende ecosystemen heen. Door programmamanagers structureel aan te sturen en samen te brengen, versterkt de programmadirecteur de samenwerking en creëert synergie tussen alle initiatieven en beleidsniveaus.

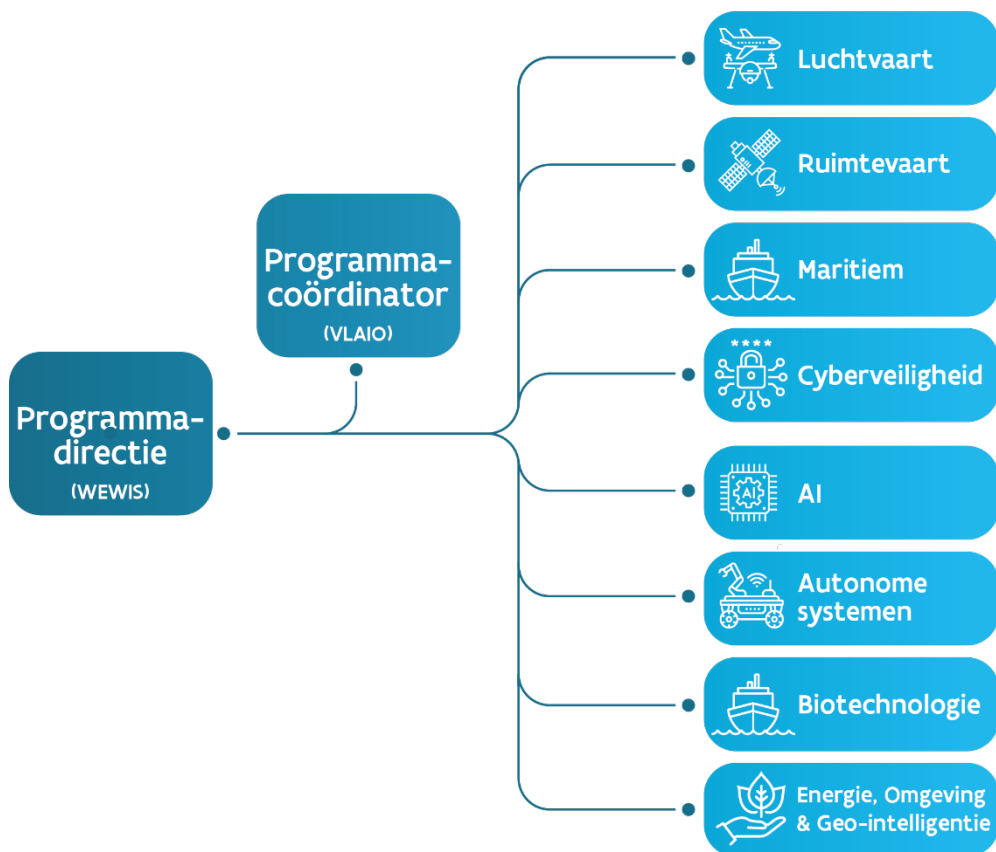
Kortom, de programmadirecteur bepaalt en vormt de brug tussen strategie en uitvoering, bewaakt de integrale samenhang en zorgt ervoor dat alle inspanningen bijdragen aan één gemeenschappelijk doel: het versterken van het Vlaamse innovatie en industrie ecosysteem voor defensie en veiligheid.

De **programmacoördinator** (VLAIO) coördineert acties en processen, zorgt voor een uniforme werkwijze en faciliteert overleg om consistentie en samenwerking te waarborgen. Operationeel is de programmacoördinator verantwoordelijk voor de opzet van diensten van algemeen belang (DAB), de opmaak en opvolging van contracten en de administratieve afwikkeling op basis van inhoudelijke rapporteringen.

De **programmadirecteur- en coördinator, samen de “programmadirectie”**, waken gezamenlijk over het behalen van de afgesproken Kritieke Prestatie Indicatoren (KPI's) en het naleven van gemaakte afspraken. Zij voorzien in transparante opvolging en rapportering, zodat de voortgang van het programma continu kan worden geëvalueerd en bijgestuurd waar nodig.

De **programmamanagers** zijn, elk binnen hun domein, verantwoordelijk voor de operationele planning en de uitvoering van de VISD-doelstellingen in 2026 en 2027. Zij zorgen voor ecosysteemvorming- en werking, inclusief communicatie naar stakeholders en opvolging van deadlines. Zij dragen bij aan het realiseren van de brede strategische doelstellingen door samenwerking en kennisdeling binnen en buiten hun ecosysteem te stimuleren. Zij rapporteren aan de programmacoördinator en -directeur. Programmamanagers vervullen een publieke opdracht van algemeen belang en mogen geen individuele voordelen verstrekken. Hun rol beperkt zich tot het versterken van het bredere ondernemingsklimaat via sensibilisering, eerstelijnsadvies, informatieverspreiding, netwerking en het samenbrengen van relevante actoren. Daarbij informeren ze bedrijven inzake thema's zoals cyberveiligheid, kennisveiligheid, exportcontrole, beveiligingseisen, gepast zorgvuldigheidsbeleid (*due dilligence*), enz., in lijn met het bestaande beleidskader en standpunten van de Vlaamse Regering ter zake o.m. op het vlak van buitenlands beleid en defensie en begeleiden ze hen richting de bevoegde overheidsinstanties en ondersteunende diensten. Concrete begeleiding mag geen marktverstoring karakter hebben en mag geen diensten omvatten waarvoor normaal een markt bestaat, zoals consultancy, juridische bijstand of communicatieadvies.

De programmamanagers zullen aangeworven worden bij de verschillende Vlaamse stakeholders, die reeds werken op de strategische domeinen. De programmamanagers werken vanuit bestaande organisaties als neutrale ecosysteemleiders en sectororganisaties die al een voortreffelijke expertise hebben in de domeinen, goed genetwerkt zijn, en zo het best geplaatst zijn om aan een hoge snelheid mee te werken aan het ecosysteem van ecosystemen in veiligheid en defensie. Deze netwerken vormen een solide basis om innovaties te ondersteunen en synergieën te creëren. Het gebruikmaken van bestaande structuren zorgt voor de nodige snelheid in een urgente thematiek en het vermijden van doublures.

Figuur 11: Organigram VISD-management

Programmamanagers

Programmamanagers zijn elk verantwoordelijk voor het ecosysteemmanagement binnen hun domein. Ecosysteemmanagement is een essentieel en actief proces dat bestaat uit sleutelactiviteiten zoals mobilisatie van actoren, agendasetting, netwerkstabilisering, kennismobiliteit, standaardisering en administratieve coördinatie. Daarnaast omvat ecosysteemmanagement ook projectmanagementactiviteiten die nodig zijn voor de succesvolle implementatie van de oriëntatieroadmaps. Dit kan worden aangevuld met diensten zoals *business development* en *business capture* en dit om een allesomvattende en duurzame aanpak te garanderen.

Programmanagers nemen met andere woorden de leiding over de concrete uitvoering van de oriëntatieroadmaps en innovatieprogramma's. Ze zijn essentieel in het behalen van de geformuleerde doelstellingen omdat o.a. veel technologiebedrijven en innovatieve start-ups niet de bandbreedte hebben om zich helemaal in te werken in de defensiegerelateerde industrie. De programmamanagers kunnen deze hierin begeleiden en ondersteunen¹².

Zij zorgen voor de operationele sturing van de aan hen toegewezen domeinen, bewaken de voortgang, coördineren de betrokken partners en zorgen voor inhoudelijke samenhang tussen projecten. Programmamanagers vertalen strategische oriëntatieroadmaps naar tastbare resultaten en zijn verantwoordelijk voor het monitoren van impact, het beheer van de middelen en het rapporteren aan het beleid en de financiers.

¹² Rao, B., Mulloth, B., & Harrison, A. J. (2022). The New Imperatives of Defense Technological Innovation: Past, Present, and Future. In *The Routledge Companion to Technology Management* (p. 373-385). Routledge.

Samengevat vervullen de programmamanagers een centrale rol in de uitvoering van VISD en nemen zij vijf strategische kerntaken op zich:

1. Ecosysteemmanagement

- Informeren, stimuleren, begeleiden en opvolgen van en over de verschillende doelstellingen binnen VISD ter bevordering van het ecosysteem.

2. Stakeholdermanagement

- Uitbouwen van relaties met OEM's, systeemintegratoren, de federale overheid en internationale instellingen binnen het domein van veiligheid en defensie, met als doel Vlaamse bedrijven (meer) succesvol te laten deelnemen aan relevante programma's en samenwerkingen. Programmamanagers fungeren als inhoudelijk aanspreekpunt voor de ecosystemen.

3. Faciliteiten en O&I-infrastructuur

- Toeleiden van het ecosysteem naar relevante (Vlaamse) testinfrastructuur en ondersteunende faciliteiten.

4. Programmaplanning en -beheer

- Operationaliseren van oriëntatieroadmaps, opstellen van jaaractieplannen en strategische cycli.

5. Coördinatie

- Coördinatie binnen en tussen ecosystemen, deelname aan interdomeinoverleg, en rapportering aan de programmadirecteur en de Project office.

Deze governance-structuur met tijdelijk aangestelde programmamanagers vanuit de Vlaamse kennisinstellingen en partnerorganisaties zal in 2026 en 2027 de opstart van de VISD begeleiden. In 2027 evalueren we grondig de werking van de governance-structuur met de programmamanagers. Ondertussen onderzoeken we welke governance-structuur (bv. naar het model van de speerpuntclusters) opgezet kan worden voor het vervolgtraject vanaf 2028 en met het oog op een duurzame governance-structuur op langere termijn, waarbij we rekening houden met de resultaten van deze evaluatie.

Het VISD-management zal geadviseerd worden door de **Overleggroep Veiligheid en Defensie**. Dit is een bestaande triple-helix-overleggroep, voorgezeten door het kabinet van de minister bevoegd voor Economie, Innovatie en Industrie. Een vertegenwoordiger van het Departement WEWIS treedt op als vicevoorzitter en secretaris. De groep is samengesteld uit vertegenwoordigers van verschillende betrokken Vlaamse administraties en agentschappen (WEWIS, VLAIO, FIT, Dienst Controle Strategische Goederen – DKBuZa en PMV), een lid van het Ministerie van Defensie, kennisinstellingen wiens deelname roteert (SOC's, universiteiten en hogescholen (vertegenwoordigd via VLHORA)), alsook de industriezijde via sector- en clusterorganisaties.

In de Overleggroep kunnen brede algemene aandachtspunten en opportuniteiten gecommuniceerd worden, en zal in dialoog getreden worden over de werking en kansen van VISD. Deze groep krijgt een adviserende tol toebedeeld in VISD en komt drie- tot viermaandelijks samen. Dat is opportuun omdat een effectief innovatie-ecosysteem ervoor zorgt dat ondernemers, bedrijven, kennisinstellingen, investeerders en overheden effectief met elkaar kunnen interageren om op die manier de economische impact en het potentieel van onderzoek en innovatie te maximaliseren¹³. De Overleggroep kan ook de systematische samenwerking tussen de verschillende actoren bewaken en bijkomende acties identificeren ter ondersteuning van de samenwerkingsinitiatieven.

¹³ Harrison, A. J., Rao, B., & Mulloth, B. (2017). Developing an innovation-based ecosystem at the US Department of Defense: Challenges and opportunities.

6 Middelen

De bouwstenen die noodzakelijk zijn voor een slagkrachtige ecosysteemwerking werden in de vorige hoofdstukken toegelicht. Om deze ambities en werking te realiseren, is structurele financiering vereist. Daarmee kan een robuust ecosysteembeleid uitgebouwd worden dat impact genereert op lange termijn.

De benodigde middelen situeren zich hoofdzakelijk binnen twee domeinen:

- Instrumentmiddelen: gerichte projectfinanciering om innovatieve initiatieven binnen het ecosysteem te ondersteunen;
- Menselijk kapitaal: de programmamanagers die instaan voor de strategische en operationele aansturing van de oriëntatieroadmaps zelf en voor de opbouw en versterking van het bredere ecosysteem in hun domein.

Het uitbouwen van ecosystemen vergt tijd. In de initiële fase moeten netwerken worden verkend en gevormd en moeten samenwerkingen opgezet, projecten ontwikkeld en evenementen georganiseerd worden. Deze groeifase vraagt om stabiele langetermijngaranties. Daarom dient de tijdshorizon over meerdere legislaturen te reiken. Ter illustratie: het federale DIRS-programma kende een initieel groepad van tien jaar onder de vorige federale regering en werd verlengd onder de huidige federale regering. Een gelijkaardige tijdshorizon is noodzakelijk voor VISD, zodat de beschikbare middelen in verhouding staan tot de ambities en het verwachte tempo van de ontwikkeling de ecosystemen.

Volgend budgettair groepad wordt deze legislatuur voorzien, conform het Vlaams Defensieplan:

Personeels- en werkingskosten						
	Basisbedrag	2025	2026	2027	2028	2029
Governance: opstart met programmamanagers	€ 140.000	€ 2.240.000 **	Zie **	Zie **		
Governance: vervolgtraject					€ 1.120.000 ****	€ 1.120.000 ****
Communicatie en event TOP	€ 50.000	€ 120.000 ***	Zie ***	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000
Communicatie en event TED	€ 30.000	€ 140.000 ***	Zie ***	€ 150.000	€ 150.000	€ 150.000
O&I-Infrastructuur	/	€ -	€ -	€ -	€ 10.000.000	€ 10.000.000
Projectkosten						
Flagships			€ 5.000.000	€ 8.500.000	€ 10.500.000	€ 16.500.000
Innovatie- en Industrie-ondersteuning voor defensieprojecten		€ 2.500.000 *	€ 5.500.000	€ 10.000.000	€ 10.000.000	€ 10.000.000
Onderzoeksfonds			€ 4.500.000	€ 6.000.000	€ 8.000.000	€ 12.000.000
Totaal		€ 5.000.000	€ 15.000.000	€ 24.800.000	€ 39.920.000	€ 49.920.000

Figuur 12: Meerjarenbegroting 2025 - 2029

* In 2025 werd reeds een O&O oproep opgezet vanuit het VLAIO-budget voor 10 miljoen euro. De beslissing van de toegekende projecten is voorzien voor februari 2026. Dit budget werd niet meegenomen in de bovenstaande tabel.

** Op de begroting van 2025 wordt reeds budget voorzien voor de programmamanagers in 2026 en 2027.

*** Op de begroting van 2025 wordt reeds communicatie- en event-budget voorzien voor werkjaar 2026. In 2026 ligt het communicatie- en event-budget op 28.000 euro voor technologiedomeinen en 40.000 euro voor toepassingsdomeinen gezien de opstartperiode.

**** Het budget voor governance in 2028 en 2029 zal mee deel uitmaken van het onderzoek naar welke governance-structuur opgezet kan worden voor het vervolgtraject vanaf 2028.

Personeels- en werkingskosten

- **Programmamanagers:** een jaarlijks budget van 1.120.000 euro voor 8 programmamanagers (140.000 euro x 8 programmamanagers) in 2026 en 2027.
- **Communicatie- en eventbudget TOP:** een jaarlijks recurrent budget van 50.000 euro per toepassingsdomein (maritiem, ruimtevaart en luchtvaart) voor communicatie en event-doeleinden (40.000 euro in opstartjaar 2026).
- **Communicatie- en eventbudget TED:** een jaarlijks recurrent budget van 30.000 euro per technologiedomein voor communicatie en event-doeleinden (28.000 euro voor opstartjaar 2026).
- **O&I-Infrastructuur:** budget voor infrastructuurnoden kaderend in de VISD-ambities

Projectkosten

- **Flagships:** middelen voor VISD-Flagships (zie 4.2.2 VISD-Flagships)
- **Innovatie- en Industrie-ondersteuning voor defensieprojecten:** middelen voor de ondersteuning van innovatie- en industrieprojecten binnen defensie (zie 4.3.2.1 Innovatie- en industrie-ondersteuning voor Defensieprojecten).
- **Onderzoeksfonds FSDB:** middelen voor het Fonds Strategisch Defensiegerelateerd Basisonderzoek (zie 4.3.2.3 Fonds Strategisch Defensiegerelateerd Basisonderzoek (FSDB))

Er wordt beoogd om VISD na 2029 verder te zetten. Daartoe zal de volgende Vlaamse Regering beslissen welke middelen hiertoe worden vrijgemaakt. De evaluatie (zie volgend hoofdstuk) zal worden aangewend om de toekomstige keuzes te ondersteunen.

7 Monitoring & Evaluatie

Zowel de werking als de resultaten van VISD, inclusief de inzet van de programmamanagers, zullen structureel en periodiek geëvalueerd worden. Hiervoor voorzien we een jaarlijkse voortgangscntrole, een tussentijdse evaluatie van de governance-structuur met programmamanagers in 2027 en een grondige eindevaluatie van de VISD in 2029.

7.1 Voortgangscntrole

VISD is een strategie die aangepast zal worden wanneer vereist. Dit is nodig gezien de steeds veranderende aard van de uitdagingen die het programma tracht aan te pakken. De oriëntatieroadmaps zullen bijgestuurd worden waar nodig, maar de fundamenteen blijven uiteraard stabiel, in het belang van de continuïteit van het programma.

VISD is een belangrijke strategie in het O&O&I-systeem. De monitoring van deze strategie houdt bijgevolg rekening met de doelstellingen van het O&O&I-systeem en de doelstellingen van de Vlaamse overheid waaraan de strategie bijdraagt.

Om de jaarlijkse vooruitgang te monitoren, en te kunnen bijsturen waar nodig, worden KPI's gekoppeld aan KPA's (Key Performance Areas) en worden andere monitoringstools gehanteerd. Deze monitoring moet capteren hoe VISD vooruitgang boekt en bijdraagt aan de O&O&I-systeendoelen en de doelen van de Vlaamse overheid.

De programmamanagers dienen hiertoe een jaarlijkse rapportering in bij de programmadirectie. Daartoe zal een sjabloon voorzien worden door de Vlaamse overheid. Voor het Fonds Strategisch Defensiegerelateerd Basisonderzoek levert FWO een aparte rapportering aan bij de programmadirectie.

Enkele illustratieve KPI's worden opgenomen in onderstaande figuur. De finale KPI's worden in een latere fase verder besproken en voorgelegd aan de Vlaamse Regering (2026).

KPI's VISD	Output	Outcome	KPA
VISD management	Bijdrage aan het behalen van domeinspecifieke targets		Valorisatie (kennisdifusie)
	Tevredenheid van deelnemers na georganiseerde thematische events		Valorisatie
	Aantal georganiseerde matchmaking-events		Valorisatie & samenwerking
Vlaams instrumentarium	Aantal opgezette flagships	Aantal Vlaamse bedrijven dat actief wordt binnen defensiegerelateerde toepassingen	Ondernemerschap & samenwerking
	Aantal projecten binnen Onderzoeksfonds		Financiële hefboom

Deelname FED en EU	Aantal succesvolle consortiumindieningen binnen VLAIO-instrumentarium	Financiële hefboom en samenwerking
	Aantal deelnames aan EDF met minstens één Vlaamse partner	Samenwerking
	Aantal deelnames aan EDF met Vlaamse consortiumleider	Financiële hefboom
	Aantal deelnames in DEFRA	Financiële hefboom & samenwerking

Figuur 133: Illustratieve KPI's

Informatiedoorstroom naar FRIS

Om de projectresultaten van VISD te monitoren op lange termijn, is een registratie in *Flanders Research Information Space* (FRIS) opportuun. FRIS verzamelt informatie over overheidsgefinancierd onderzoek. FRIS – dat beheerd wordt door het Departement WEWIS – heeft tot doel om innovatie en wetenschappelijke samenwerking te versnellen met een versnelde validatie tot gevolg. Bijkomend streeft FRIS naar administratieve vereenvoudiging door zoveel mogelijk informatie te hergebruiken voor onder andere inventarisering en rapportering.

Informatie over onderzoek (o.a. projecten, infrastructuur, publicaties, octrooien) dat gefinancierd wordt via Vlaamse financieringskanalen in kader van VISD, dient opgenomen te worden in FRIS en dit ten laatste vier maanden nadat het financieringsproject werd goedgekeurd.

7.2 Tussentijdse evaluatie

In 2027 evalueren we grondig de werking van de governance-structuur met de programmamanagers. Ondertussen onderzoeken we welke governance-structuur (bv. naar het model van de speerpuntclusters) opgezet kan worden voor het vervolgtraject vanaf 2028 en met het oog op een duurzame governance-structuur op langere termijn, waarbij we rekening houden met de resultaten van deze evaluatie. Het budget voor governance in 2028 en 2029 zal mee deel uitmaken van het onderzoek naar welke governance-structuur opgezet kan worden voor het vervolgtraject vanaf 2028.

7.3 Eindevaluatie

Er dient een grondige evaluatie van de algemene werking van VISD te gebeuren aan het einde van de eerste beleidscyclus (2025–2029). Deze zal tijdig beschikbaar zijn om beleidskeuzes te maken over eventuele wijzigingen binnen VISD aan het begin van volgende legislatuur. Bijkomend zal de evaluatie ook het budgettaire aspect in acht nemen.

De algemene werking van VISD voor de periode 2025-2029 wordt geëvalueerd aan de hand van de doelstellingen die in VISD 2025 - 2029 vooropgesteld zijn en onder meer via de KPI's en KPA's werden opgevolgd. Ook andere vooropgestelde doelstellingen en activiteiten waarover gerapporteerd werd, zullen in acht genomen worden.

De evaluatie zal in principe rekening houden met:

- VISD 2025-2029 en het behalen van de doelstellingen en de KPI's;
- De werking van de bestuursstructuren van VISD en zijn onderdelen, alsook de invulling van de verschillende rollen;
- de jaarverslagen die de programmamanagers hebben opgeleverd;
- de zelfevaluatie rapporten per technologie- en toepassingsdomein opgesteld door de programmamanagers en de overkoepelende zelfevaluatie over VISD als geheel opgesteld door het programmamanagement;
- een analyse van de impact van de activiteiten van VISD op het Vlaamse maatschappelijke en economische weefsel m.b.t. wetenschap, technologie en innovatie;
- andere relevante evaluaties/studies die uitgevoerd werden in de periode waarop het programma betrekking heeft.

Verder besteedt de evaluatie aandacht aan:

- 1° de rol en positie van de strategie en zijn uitvoering in het bredere Vlaamse onderzoeks- en innovatiesysteem;
- 2° transversale beleidsthema's of andere aspecten die raken aan de strategie en zijn uitvoering.

Nadere bepalingen over de inhoud van de evaluatie en de reikwijdte zullen uiterlijk in het voorlaatste jaar (2028) van de periode waarop het programma betrekking heeft, worden opgesteld door het Departement WEWIS.

De kosten van de evaluatie worden door het Departement WEWIS gedragen.

De evaluatie wordt door het Departement WEWIS georganiseerd in de eerste helft van 2029 en moet afgerond zijn op 30 juni 2029.

Het Departement WEWIS zal voor de evaluatie de gepaste evaluatieorganen aanstellen die over de expertise beschikken om de activiteiten, de resultaten en het potentieel van de uitvoering van het beleidsplan en zijn inhoudelijke programma's vakkundig te beoordelen. Daarbij zullen de algemene en specifieke procedures gevolgd worden die het Departement WEWIS uitgewerkt heeft. Meer informatie over de evaluatieprocedures is opgenomen in het evaluatiekader¹⁴ van het Departement WEWIS.

Elke zelfevaluatie (per toepassings- en technologiedomein en voor de overkoepelende evaluatie) bestaat uit zowel een ex-post- als een ex-antegedeelte en wordt door het programmamanagement opgesteld op basis van een leidraad/richtlijnen die het Departement WEWIS aanreikt. Het ex-antegedeelte van de zelfevaluatie behelst het opstellen van een ontwerp van strategisch plan voor de periode die volgt op de looptijd van VISD. Dat ontwerp van strategisch plan zal mee beoordeeld worden in het kader van de evaluatie van VISD voor de periode 2025-2029 en zijn inhoudelijke programma's. De zelfevaluaties worden beschouwd als werkdocumenten die input leveren voor de evaluatie. Na de evaluatie kunnen de zelfevaluaties, voornamelijk de ex-antegedeeltes, verder evolueren tot (een) bijgewerkt strategisch plan (plannen) voor de volgende cyclus.

¹⁴ <https://www.ewi-vlaanderen.be/sites/default/files/2025-09/Evaluatiekader%20en%20communicatiestrategie%20voor%20de%20EWI-beleidsvelden.pdf>.

Bijlagen

Bijlage 1 – Consultatie VISD

Het ontwerp en de uitwerking van VISD zijn gerealiseerd via een breed consultatieproces met diverse belanghebbenden.

Sinds de start van het proces, begin 2025, werd de Overleggroep Veiligheid en Defensie geïnformeerd en geraadpleegd over de verschillende onderdelen binnen VISD, alsook de noden die beantwoord moeten worden met VISD. Binnen deze Overleggroep zetelen leden die de triple helix vertegenwoordigen (overheid, kennisinstellingen, industrie), waaronder het kabinet van de minister bevoegd voor Economie, Innovatie en Industrie (voorzitter), het Departement Werk, Economie, Wetenschap, Innovatie en Sociale Economie, VLAIO, Departement Buitenlandse Zaken, Flanders Investment & Trade (FIT), Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV), Ministerie van Defensie (KHID), BSDI (Belgian Security & Defence Industry), FLAG (Flanders Aerospace Group), Flanders Space, Blauwe Cluster, VOKA (Vlaams netwerk van ondernemingen), roterende zitjes voor de Vlaamse kennisinstellingen, waaronder: UGent, VUB, KUL, UAntwerpen, UHasselt, VITO, Imec, VIB, Flanders Make, VLHORA en VKI. Daarnaast werd intensief overleg gepleegd met andere organisaties, waaronder Agoria Vlaanderen, industriële spelers, kennisinstellingen, en het Ministerie van Defensie.

De oriëntatieroadmaps en strategische keuzes zijn tot stand gekomen op basis van input van deze partners, aangevuld met analyses uit VARIO-adviezen, academische studies (zoals de VUB-KMS studie BEPIDS), en strategische bronnen van federale, Europese en NAVO-instanties. Ook werden experts van Belgische Defensie, het Europees Defensieagentschap (EDA) en DG DEFIS geconsulteerd. Het consultatieproces garandeerde een strategie waarbij de triple helix – overheid, industrie en kennisinstellingen – structureel samenwerkte.

Oriëntatieroadmap-architecten

De ontwikkeling van VISD en de oriëntatieroadmaps werd aangestuurd door een kernteam van domeinleads, onder coördinatie van het Departement WEWIS en VLAIO. Voor elk strategisch domein (zoals luchtvaart, ruimtevaart, maritiem, cybersecurity, AI, autonomie, biotechnologie, energie, omgeving & geo-intelligentie) werd een 'lead-organisatie' aangeduid, afkomstig uit neutrale ecosysteemleiders, sector- of clusterorganisaties met bewezen expertise en netwerk in het domein. Deze leads waren verantwoordelijk voor het verzamelen van input, het organiseren van consultaties en het uitwerken van de roadmaps. Zij werden ondersteund door een triple helix adviesraad, waarin overheid, kennisinstellingen en industrie vertegenwoordigd waren.

Volgende leads hebben de oriëntatieroadmaps ontwikkeld:

Maritiem

Luchtvaart

Ruimtevaart

Artificiële Intelligentie

Cybersecurity

Biotechnologie

Autonome systemen

Energy, environment en geo-intelligence

Blauwe Cluster

Flemish Aerospace Group - FLAG

Flanders Space

Imec

Howest i.s.m. KU Leuven voor het consortium (UGent, VUB en Imec)

VIB

Flanders Make

VITO

Figuur 144: Oriëntatieroadmap-leads

Bijlage 2 – Vlaams instrumentarium voor veiligheids- en defensie-innovatie en -industrie

Het Vlaamse instrumentarium dat kan worden ingezet voor veiligheids- en defensieprojecten, evenals voor de uitvoering van de oriëntatieroadmaps.

Fundamenteel en strategisch basisonderzoek - FWO-instrumentarium:

- Predoctorale mandaten: Met de aspirantmandaten wordt jonge onderzoekers de kans geboden een doctoraat voor te bereiden. Zij hebben de keuze tussen een mandaat fundamenteel onderzoek of strategisch basisonderzoek.
- Postdoctorale mandaten: Beurzen voor jonge onderzoekers om door te groeien tot een autonoom wetenschapper.
- Onderzoeksprojecten: Geven onderzoekers de kans om middelgrote tot grootschalige onderzoeksacties op te zetten.
 - Enerzijds biedt het FWO het financieringsprogramma voor projecten fundamenteel onderzoek aan. Dit heeft tot doel onderzoek te ondersteunen dat fundamentele onderzoeksvragen wil beantwoorden. Het is gericht op onderzoek gedreven door wetenschappelijke nieuwsgierigheid, met als enige of hoofdzakelijke doelstelling het creëren van kennis, de ontwikkeling dus van nieuwe kennis waarbij men geen concrete praktische toepassing of gebruik op het oog heeft. In deze vierjarige projecten kan maximaal €730.000 voor personeel, werking en infrastructuur worden aangevraagd.
 - Anderzijds financiert FWO projecten strategisch basisonderzoek (SBO). De doelstelling van het SBO (Strategisch BasisOnderzoek) financieringskanaal is om wetenschappelijke ideeën te vertalen naar innovaties. Het is dus gericht op vernieuwend onderzoek dat in geval van wetenschappelijk succes een vooruitzicht biedt voor latere economische of maatschappelijke toepassingen (in de vorm van een nieuwe generatie van producten, processen en/of diensten). De grootte orde van een SBO project bedraagt € 1.7 M.
- Onderzoeksinfrastructuur: FWO financiert zowel zware als middelzware onderzoeksinfrastructuur. Daarnaast heeft FWO een programma tot regeling van de deelname aan en/of financiering van internationale onderzoeksinfrastructuur (IRI).
- Internationale samenwerking: FWO stimuleert in al haar financieringskanalen internationale samenwerking. Zo biedt het in alle projectoproepen de mogelijkheid om internationale partners aan het onderzoeksconsortium toe te voegen (Money follows cooperation) en biedt het specifieke opties om samen te werken in Europese onderzoeksverbanden via het Weave programma alsook binnen het Europees kaderprogramma. FWO en VLAIO zijn dan ook benoemd tot Nationaal Contactpunt (NCP) binnen de kaderprogramma's voor onderzoek en innovatie van de Europese Unie 'Horizon 2020' en 'Horizon Europe'. Naast diverse specifieke internationale projectoproepen financiert FWO ook internationale netwerken en mobiliteit.

Onderzoek en ontwikkeling – VLAIO-instrumentarium:

- Baekeland-mandaten: Mandaat voor doctoraatsonderzoek in nauwe samenwerking met een bedrijf.
- IM: Innovatiemandaten: Subsidie voor strategisch basisonderzoek van postdoctorale onderzoekers i.s.m. kenniscentra of bedrijven.
- ISS: Innovatieve starterssteun: Een mix van financiële steun (€ 50.000), externe expertbegeleiding en een businesscase-advies voor innovatieve starters.
- Schaalklaar: Steun voor jonge innovatieve startende bedrijven om de transitie naar scale-up te maken.
- O&O-haalbaarheidsstudie: Steun voor het onderzoeken van de technische en/of wetenschappelijke haalbaarheid van een innovatief vervolgproject.
- Onderzoeksproject: Subsidie aan bedrijven voor de uitbouw of het versterken van hun onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten.
- Ontwikkelingsproject: Subsidie voor innovaties die een sleutelrol spelen in de realisatie van een businesscase die het bedrijf kan versterken.
- ICON-project: Subsidie aan samenwerkingsverbanden van onderzoeksorganisaties en ondernemingen voor interdisciplinair coöperatief onderzoek.
- Subsidies voor O&O&I in een internationaal consortium: Subsidies voor internationale samenwerking rond onderzoek, ontwikkeling en innovatie.
- STS: Strategische Transformatie Steun
- PIO: Programma Innovatieve Overheidsopdrachten: Helpt de Vlaamse overheid en Vlaamse publieke sector om – via overheidsopdrachten – innovatieve oplossingen te laten ontwikkelen, testen en valideren door ondernemingen, kennis- en/of onderzoekscentra.

Begeleiding en ondersteuning naar Vlaamse instrumentarium en VLAIO-partnerorganisaties – TB (Team Bedrijfstrajecten):

- De VLAIO bedrijfsadviseurs van Team Bedrijfstrajecten zijn een klankbord voor ondernemers met ambitieuze plannen richting innovatie en duurzame transformatie.
- Ze kunnen in contact bij klanten aftoetsen of er interesse en opportuniteiten zijn richting specifieke thema's zoals veiligheid en defensie.
- De bedrijfsadviseurs hebben een sterke navigatorrol in het Vlaamse kennislandschap waarbij ze bedrijven doelgericht in contact brengen met geschikte kennispartners en/of andere bedrijven.
- Ze begeleiden bedrijven bij het vormgeven van O&O en investeringsprojecten en bij het aanvragen van in hoofdzaak VLAIO subsidies.
- Een team van financiële adviseurs geeft advies rond financieringsmix en leidt ook actief toe naar PMV, LRM en andere financiers.

Begeleiding en ondersteuning aan Europese en federale programma's - NCP Flanders-diensten: (National Contact Points)

- Informeren en stimuleren:
Door te informeren en bewust te maken, zorgen wij ervoor dat de verschillende programma's bekend en gemakkelijk toegankelijk zijn voor alle potentiële aanvragers, ongeacht de sector of discipline.
- Partner Search Assistance:
Veel oproepen vereisen samenwerking tussen verschillende partners om een federaal of Europees project te ontwikkelen en te implementeren. We ondersteunen met tools en gerichte doorverwijzing naar organisaties die u kunnen helpen bij het vinden van de juiste partners.
- Proposal Writing Support:
Wij begeleiden belanghebbenden in Vlaanderen tijdens het hele proces van planning en aanvraag voor een oproeponderwerp. Elke organisatie in Vlaanderen kan kosteloos advies vragen aan de NCP-adviseurs.

- Legal & Financial Issues Assistance:
NCP Vlaanderen begeleidt en ondersteunt bij alle juridische en financiële kwesties gedurende de volledige levenscyclus van Europese programma's.
- Project Management Advice:
Na toekenning van een Europese subsidie hebben de belanghebbenden mogelijk ook ondersteuning nodig. Bijvoorbeeld bij project- en financiële rapportages, contractwijzigingen en andere juridische en financiële zaken.

Begeleiding en matchmaking voor Europese programma's – E.E.N.: (Enterprise Europe Network)

- Het Enterprise Europe Network is een initiatief van de Europese Commissie (DG Interne Markt, Industrie, Ondernemerschap en kmo's) dat Europese kmo's ondersteunt en adviseert. De netwerkpartners zijn stevig verankerd in de Europese regio's. Ze zijn uitstekend geplaatst voor het verlenen van informatie over Europese regelgeving en financiering, voor het faciliteren van bedrijvencontacten en het helpen opstarten van transnationale innovatieve projecten. In Vlaanderen is Enterprise Europe Network vertegenwoordigd door VLAIO en Flanders Investment & Trade.
 - Informatie- en kennisuitwisseling met partners binnen het E.E.N.-netwerk.
 - Ontwikkeling en ondersteuning van partnering acties, gericht op een of meerdere TRL-niveaus
 - Informatieverspreiding over EU-initiatieven (EDF, DIANA, DEFIS initiatieven...)
 - Doorverwijsfunctie naar NCP/ Defensie/PMV....
 - Opvolging van projectoproepen die vanuit grote bedrijven via E.E.N. in de markt worden gezet.

Leningen en waarborgen – PMV-instrumentarium:

PMV zal zijn klassiek instrumentarium inzetten in de defensiesector. De instrumenten zijn:

- Vlaams Defensiefonds (dat zowel leningen als kapitaal zal kunnen verschaffen)
- Kapitaalinvesteringen
- Achtergestelde leningen
- Converteerbare achtergestelde leningen
- Standaardwaarborg
- Gigarant waarborg
- Standaardoplossing (leningen en waarborgen) zoals cofinanciering, cofinanciering plus, ...
- Voor ontwikkelingen in een technologisch zeer vroeg stadium kan PMV ook de middelen van FFTF (*Flanders Future Tech Fund*) aanwerven. Dit zijn uitsluitend kapitaalinvesteringen.

Bedrijfsfinanciering en –infrastructuur in Limburg – Limburgse Reconversie maatschappij (LRM)

- Risicokapitaal: LRM is een risicokapitaalverstrekker die achtergestelde leningen, venture capital en private equity aanbiedt.
 - Achtergestelde leningen: afhankelijk van de looptijd en het nodige bedrag, kunnen ondernemingen bij LRM terecht voor een Doorbraaklening, KlimOp-lening, Pluslening, Maatwerklening of Mezzaninefinanciering.
 - Venture capital: voor ondernemingen in een vroeg ontwikkelingsstadium biedt LRM venture capital aan.
 - Private equity: voor meer mature ondernemingen werkt LRM financieringsoplossingen uit in de vorm van private equity.
- Bedrijvencampussen: LRM ontwikkelde drie bedrijvencampussen waar bedrijven, universiteiten, onderzoeksinstituten en andere stakeholders de krachten bundelen.
 - DronePort (Sint-Truiden): test- en innovatiecampus voor drones en nieuwe luchtvaarttechnologie, met eigen luchtruim en infrastructuur voor onderzoek, opleiding en industriële samenwerking. DronePort huisvest ook het nationale centrum voor drone-

detectie en counter-drone technologie (in een partnership tussen DronePort en Skeydrone).

- Thor Park (Genk): innovatiecampus voor energie (Energyville) en maakindustrie (FacThory), gelegen op de voormalige mijnsite van Waterschei. Thor Park combineert state-of-the-art labo's, incubatoren en opleidingsfaciliteiten, en is een proeftuin voor de energietransitie en slimme steden. Het is een ecosysteem waar bedrijven, onderzoekers en onderwijs samenwerken rond cleantech en digitale oplossingen.
- Corda Campus (Hasselt): technologie- en dienstencampus met focus op digitale innovatie, scale-ups en internationale ondernemingen. Corda Campus biedt een dynamische mix van kantoorruimte, co-working, incubatoren en eventfaciliteiten, en stimuleert kruisbestuiving tussen bedrijven, kennisinstellingen en investeerders.

Internationalisering - FIT:

- Defensie als focussector: FIT heeft defensie opgenomen als strategische focussector. Dit betekent dat het agentschap actief inzet op het versterken van de internationale marktpositie van Vlaamse bedrijven in defensie en veiligheid, met gerichte acties zoals promotie, begeleiding en internationale positionering.
- Handelsmissies: organisatie van doelgerichte handelsmissies naar landen en regio's waar defensie-opportunities liggen.
- Beursbezoeken: ondersteuning en coördinatie van deelname van Vlaamse bedrijven aan internationale defensiebeurzen
- B2B's: faciliteren van B2B-meetings en matchmakingactiviteiten tussen Vlaamse bedrijven en buitenlandse spelers.
- FIT-kantoren gericht op identificeren, kennisopbouw en -deling over defensiewaardeketens en -aankoopprocedures
- Start.Up Flanders: onderzoeken opportuniteiten voor start-ups en scale-ups in defensie

Bijlage 3 – Verantwoordelijkheden VISD-management

In deze bijlage worden de verantwoordelijkheden (niet-exhaustief) van het VISD-management meer in diepte toegelicht.

1. Ecosysteemmanagement (programmamanagers)

- Actoren toeleiden naar VISD en relevante programma's op andere beleidsniveaus.
- Uitbouwen van een dynamisch netwerk volgens het triple-helix-model (industrie, kennisinstellingen, overheid).
- Opzetten van thematische werkgroepen of *communities of practice* binnen de focusdomeinen.
- Faciliteren van matchmaking tussen bedrijven, kennisinstellingen en overheden.
- Identificeren van hiaten binnen het ecosysteem en gericht oplossingen zoeken om deze weg te werken.
- Organiseren en ondersteunen van evenementen, zowel zelfstandig als in samenwerking met partners.
- Eerstelijnsadvies bij de conceptuele fase tot de indiening van projectvoorstellen bij VLAIO, Europees Ruimteagentschap (ESA), EDA of andere instanties.
- Samenwerken met bestaande clusters en sectorfederaties, inclusief het opzetten van gezamenlijke initiatieven en het delen van *best practices*.
- Een link maken en bewaken richting financieringsopportuniteiten bij de federale instanties, Europese en internationale instanties. Dit kan versterkt worden door samenwerking met NCP Flanders.
- Informeren over relevante programma's zoals DEFRA, EDF en DIANA.
- Continu versterken en uitbreiden van het ecosysteem.
- Monitoren van de maturiteit en groei van het ecosysteem aan de hand van meetbare indicatoren.

2. Stakeholdermanagement (VISD-management)

- Fungeren als thematisch aanspreekpunt voor de ecosystemen.
- Proactief opvolgen van beleidsontwikkelingen op Vlaams, federaal en Europees niveau m.b.t. het focusdomein en vertalen naar kansen voor het ecosysteem.
- Verstrekken van coaching en advies aan het ecosysteem voor samenwerkingen binnen het focusdomein.
- Leggen van verbindingen tussen het ecosysteem en federale, Europese en internationale stakeholders.
- Onderhouden van een stakeholderregister met contactgegevens, interactiegeschiedenis en relevante dossiers.
- Organiseren van bilaterale overlegmomenten met strategische stakeholders.
- Vertegenwoordigen van VISD in overlegstructuren en adviesraden m.b.t. het focusdomein.

3. Faciliteiten en infrastructuur (programmamanagers)

- Wegwijs maken van actoren binnen het ecosysteem naar relevante Vlaamse testinfrastructuur en faciliteiten.
- Signaleren van noden aan beleidsmakers m.b.t. nieuwe of verbeterde infrastructuur.

4. Programmaplanning en -beheer (programmamanagers)

- Concretiseren van de oriëntatieroadmaps in uitvoerbare plannen.
- Opstellen van een jaarlijkse actieagenda met concrete doelstellingen.
- Afstemmen van de oriëntatieroadmaps met andere beleidsinitiatieven en strategische plannen.

- Beheren van een centrale projectendatabank met informatie over o.a. status, partners en resultaten.
- Uitwerken van een strategische cyclus met operationele en programmatische activiteiten.
- Inbouwen van evaluatiemomenten in de strategische cyclus.

5. Coördinatie (VISD-management)

- Coördinatie binnen het ecosysteem en met andere ecosystemen.
- Organiseren van interdomeinoverleg om kruisbestuiving te stimuleren.
- Voorbereiden en opvolgen van beslissingen genomen in het interdomeinoverleg.
- Bewaken van de samenhang tussen de verschillende programmalijnen.
- Signaleren van knelpunten of opportuniteiten aan de programmadirecteur.
- Rapporteren aan de programmadirecteur.
- Opstellen van schriftelijke eindrapporteringen.

De programmamanagers zullen geen directe of indirecte individuele voordelen verstrekken. De taak van de programmamanagers moet zich toespitsen op een publieke taak van algemeen belang ten voordele van alle ondernemingen en ter bevordering van het ecosysteem in het algemeen. Het gaat dan om taken zoals sensibiliseren en informeren, eerstelijnsadvies, bewustmaking van mogelijkheden, doorverwijzen naar bepaalde websites waar informatie kan worden gevonden, netwerking en samenbrengen van betrokken partijen.

Het advies of de begeleiding wordt niet al te concreet en mag geen individueel voordeel opleveren waarvoor de onderneming in normale marktomstandigheden zou moeten betalen aan een dienstverlener. Er moet over gewaakt worden dat er geen taken of diensten worden uitgevoerd waarvoor een markt bestaat en waarvoor de onderneming ook een beroep zou kunnen doen op een consultant, advocaat, communicatiebureau of andere begeleidende adviseur.

**DEPARTEMENT WERK, ECONOMIE, WETENSCHAP,
INNOVATIE EN SOCIALE ECONOMIE**

Koning Albert II-laan 15 bus 380
1210 BRUSSEL
T 02 553 42 56

departementwewis.be